

SREBRENICA

Koga je briga?

Slagalice stvarnosti

Thom Karremans

Arko - izdavačko preduzeće (1998)

Nieuwegein

Dio I

Poglavlje 3

Srebrenica i Muslimani

1

Do polovine osamdesetih godina Muslimani i Srbi su u miru živjeli jedni pored drugih u Srebrenici.

MUSLIMANI

Dolaskom više od 30.000 izbjeglica broj stanovnika u enklavi Srebrenica je porastao na 40.000 stanovnika. Do polovine osamdesetih godina u

Srebrenici i Bratuncu su živjeli (60-70%) Muslimani i (30-40%) Srbi, u miru jedni pored drugih. Nakon što je Srebrenica 16. aprila 1993. proglašena slobodnom zonom rezolucijom 819. Vijeća za zaštitu UN-a, stanovništvo se sastojalo samo od Muslimana. Stanovništvo se tada moglo podijeliti u sledeće grupe:

-oko 30.000 izbjeglica koji su formirali niži sloj društva, nisu ništa posjedovali i u potpunosti su živjeli od humanitarne pomoći;

-oko 10.000 manje-više starosjedioca

Izbjeglice su se nalazile najviše u samom gradu Srebrenica, u montažnom selu u kotlini Jadra na južnoj strani i u selu Potočari na sjevernoj strani enklave, koje je izgrađeno projektom švedskog Shelter-a. Ova prenaseljenost stanovništvom je dovela do haosa u upravljanju baš zato što su živjeli od minimalnih životnih potreština. Jako malo hrane koja se mogla proizvesti je većim dijelom su konzumirali sami građani ili je prodavana za niske cijene ili data 8. OG (osmoj operacionoj grupi ABIIH-vojnika u enklavi).

Raspoloživa infrastruktura, koja je bila sa tog područja, vrlo brzo je postala preopterećena. Porodice su spavale na otvorenim poljima, pored deponija ili u kontejnerima, kao i u pećinama.

U gradu Srebrenici nije bilo ničega više.

Najsiromašniji su živjeli ispod svih minimuma životnog standarda. Kada bi opisali sve što se vidi u toku dana kad se ustane do momenta kada se ide ponovo u krevet u vlastitom okruženju ili kod kuće, potrebno je više od jedne školske sveske. U gradu Srebrenici i u okolnim mjestima je dovoljan papirić. Tamo nije bilo ničega, sa izuzetkom par stvari koje su se prodavale na crnom tržištu. Mi to ne možemo shvatiti jer mi toliko toga imamo. Tamo dakle nije bilo ničega!

2

Uprava Srebrenice je bila organizovana u predsjedničko vijeće "Opština"

pod vodstvom inženjera rudarstva blage naravi, predsjednika Osmana Sulića i izvršnog vijeća sa nizom odjela prvenstveno na području zaštite i pomoći.

Grad Srebrenica je imao vlastitog gradonačelnika, Fahrudina Salihovića – veterinara – koji nakon jedne posjete gradu nije više bio u stanju da se 1993. vrati u Sarajevo. Zamjenik gradonačelnika je bio Hamdija Fedžić.

Glava lokalne policije sa oko 120 nikako ili jedva u tu svrhu obučenih i djelimično nepovjerljivih policajaca, je bio jedan od vođa policije, Hakija Meholfjić, koji je sa velikim naporom bio u stanju održati red. Već u 1992. i početkom 1993. godine su ugledne ličnosti i bolje situirani građani napustili grad. Naročito su upravne vlasti rano okrenule leđa bojnopolju. Sve što je ostalo na kraju, je bio haos.

Od oko 40.000 stanovnika enklave 3.000 do 4.000 ljudi su bili ABiH-snage koji su bili organizovani u četiri brigade. Nakon puno borbi oko Srebrenice sa krajnjim rezultatom da je bila formirana slobodna zona, Naser Orić je taj koji je sa poteškoćama pokušavao da od svih jedinica i lokalnih policajaca formira jednu operativnu grupu. Pošto su uprava i ugledne ličnosti pobjegli, muslimanski borci su se organizovali oko jednog broja lokalnih moćnika. Na sjeveru je operirao Naser Orić, u Srebrenici samoj je bio Hakija Meholfjić i na zapadu Zulfo Tursunović koji je tamo upravljao. Ovaj Zulfo Tursunović je bio gospodin, koji je kao počinitelj duplog ubistva, sedamnaest godina bio u zatvoru i sada na sveukupan nepravedan način (sa pendrekom i fizičkim pretnjom) pokušava da zadrži ljude. Na početku borbe u Srebrenici se nisu poznavali. Ipak, vođe vojske su odlučile da spoje snage iako nisu imali visoko mišljenje jedni o drugima.

Posebno se ispostavilo da je Zulfo bio težak protivnik koji je htio da na svojom području ostane gospodar i vladar, jedva je pridavao ičemu pažnju,

čak ni Oriću.

Naser Orić je napokon postao komandant 8. OG, poslije prekrštene u 28.-u diviziju.

On je od strane jednog velikog dijela stanovništva bio viđen kao heroj koji se protivio i bio je harizmatični vođa.

3

Orić: heroj otpora i harizmatičan vođa.

Kada se u aprilu 1995. Orić nije vratio iz Tuzle, komandu nad 8. OG je preuzeo Ramiz Bećirović koji je bio povrijeđen u helikopterskoj nesreći koju je preživjeo. Širila se interna borba moći. Ali Ramiz je bio puno umjerenija osoba, rezervni oficir, skroman, sa više vizija samo mu je nedostajao izgled i snaga Orića. Ispostavilo se da je Ramiz Bećirović bio dobar čovjek koji nije bio u stanju da se suprotstavi. On je bio čovjek koji je skoro uvijek bio spreman da sasluša, bio je spreman za saradnju, pogotovo je u junu i julu 1995. godine puno učinio da poboljša saradnju između Dutchbat 3 i 28. divizije. Međutim: Ramiz nije mogao stvar sam okončati. Posljednjih dana postojanja enklave došlo je ratno vijeće kako bi situaciju zajedno na kraju uredno riješili. Srebrenica je u periodu Kanađana i Holanđana u trajanju od dvije godine i četiri mjeseca promjenjivo vođena od strane predsjedničkog vijeća i jednog ratnog vijeća. Vidi poglavlje 6. ("Cjelinu 5")

Nedostatak dovoljnog broja muškaraca tjerao je BSA da većinom koristi svoje teško naoružanje.

BOSANSKI SRBI

Bosansko-srpske vojne snage (BSA) su se do kraja juna 1995. sastojale od tri do četiri bataljona koji su pripadali trima različitim brigadama Drinskog

Korpusa oko slobodne zone. Prosječna snaga ovih bataljona je iznosila 250 ljudi. Jedinice su bile prilično odmorne, sa naoružanjem iz stare Jugoslovenske narodna armije (JNA) tenkovima, oklopnim vozilima,

artiljerijom i granatama. Osoblje bataljona se sastojalo uglavnom od bosansko-srpskih izbjeglica koje su prije živjele u enklavi i nakon 1992. bili protjerani. Područje uz južnu granicu enklave je bilo sporadično i tanko zauzeto od strane BSA i bilo je naročito čuvano patroliranjem. Prolazni putevi u tom području su – pored ostalih, više na jugozapadno lociranu Žepu – često bili zatvoreni minama. Nedostatak dovoljnog broja ljudi je tjerao BSA da koriste svoje teško naoružanje. Iz ličnih iskustava smo naučili da su oni bili u stanju da oružje na efektan način koriste. Posebno njihovu artiljeriju i njihove granate. Uglavnom nije dolazilo do obimnih napada.

Nastupanje BSA trupa oko enklave je uglavnom bilo usmjereno na održavanju postojećeg stanja i na zaštiti bosansko-srpskog naroda oko enklave protiv napada ABiH.

Veza između BSA i Dutchbat-a se održavala preko pukovnika Vukovića i majora Nikolića. Vuković se obično mogao dobiti preko telefonske linije

koja je išla od OP-E pored fabrike drveta u južnom pravcu do prve pošte BSA u Zelenom Jadru. Nikolić je bio dostupan preko srpskog prevodioca Petra Usćumlića u hotelu Fontana koji se nalazio u Bratuncu, van enklave ili preko Jove, komandanta Žutog Mosta između OP-P i Bratunca. Jovo je bio bivši nastavnik Ruskog jezika koji je sa svoje pozicije posmatrao sav dolazni i odlazni saobraćaj preko jedinog dostupnog puta do enklave. U više navrata konvojima je otežavao.

PREVODIOCI

Lokalni prevodioci. Koliko im je vjerovati?

Pregovori sa strankama ili sa civilnim vlastima su uvijek išli preko prevodilaca. Ovi prevodioci su dolazili organizovano iz bataljona ili su bili podijeljeni kod UNMO-a po područjima (Vojni posmatrači Ujedinjenih Nacija). Sve ubrzo prestaje kad pomislimo da u Holandiji nije bilo spremnih ljudi koji bi svoja civilna odijela zamjenili vojnim i koji govore srpsko- hrvatski, takođe morajući znati pucati zbog sopstvene zaštite, koji znaju organizaciju itd. Ako ovakvih specifičnih funkcionera nije bilo (više) moguće pronaći onda se moraš osloniti na lokalne prevodioce. Onda samo možemo sebi postaviti pitanje sa kakvim osobama ćemo imati posla. Jer, koliko im je vjerovati? Već ranije sam odlučio držati na oku komandanta Opsroom-a. Bataljon je imao na raspolaganju četiri prevodioca, Omera Subašića, Vahida Hodžića, Muju Nukića i Admira Jusupovića, njih su koristili zavisno od potreba, da predvode bolesne i ranjene i kao posrednike između bataljona i lokalnih radnih snaga. Takođe UNMO – obično dva do tri oficira različitih nacionalnosti u rangu od kapetana do majora- imali su dva vlastita prevodioca, Hasana Nuhanovića i Emira Suljagića. UNMO i njihova oba prevodioca su živjeli na donjem spratu stare pošte na sjevernoj strani grada Srebrenice, tu su imali svoje prostorije za rad i malu salu za sastanke. Na gornjem spratu su se nalazile radne prostorije ABiH kao i njihov centar za veze. UNMO prevodioci su se pored toga malo kada mogli

vidjeti u bazi u Potočarima osim ako je jedan od njih dolazio da se bavi sportom ili da ruča.

U knjizi Rijs i Westerman-a jednostrani pristup je pomalo pretjeran. Iako je to, sa njihovog stanovišta, objašnjivo. Oni su zauzeli veoma jasan

5

stav u odnosu na Muslimane. Bataljon, kako oni tvrde, nije bio protiv toga, a u njihovim očima čak ni postavljeni komandanti. Kakvo pogrešno predstavljanje poslova.

NEUTRALNOST

Rijs i Westerman

Čovjek zaboravi da se pregovarajući sa svim stranama može ostati u dobrim odnosima ako se striktno postaviš neutralno. U suprotnom to ne funkcioniše.

U 'najcrnjem scenariju' holandski vojnici različitih jedinica i na različitim nivoima su često djetinjasto i na uopšte prilično ponižavajući način većinom ostavljali sliku grupe klipana. To naravno može da bude zbog toga što Rijs kao ni Westerman nisu imali iskustva u vojnim strukturama. Jer je vojno zvanje u njihovim očima bilo jedna vrsta duplo rangiranog posla. Cijela tendencija je bila kreirana iz jednog određenog pogrešnog ugla tako predstavljenog da skoro možeš povjerovati da su bili tamo. Ako u Holandiji

jedan policajac pređe granicu, onda na način na koji se to objavljuje cijeli policijski korpus prelazi granicu. Tako je isto ako se radi o dobijanju vlasti.

Ako časni Chris Vermeulen kaže "Srebrenica još ne vrijedi kao ni lijevi mali prst" onda svi činovi njega kopiraju. Po povratku u Holandiju časni Peer Everts dokazuje "Svi su zamrzili ljude zbog kojih smo tamo bili: Muslimane u enklavi". To mislimo svi skupa. Ako dvije jedinice šire negativnu sliku o određenoj građanskoj grupi, i treća jedinica koja se još nije povukla, takođe mora imati takav stav.

Jer, jedan plus jedan je tri. Onda se lakše shvata ako pričamo o " mlitavom nastupu Holandžana".

Pisanje iz jedne negativne perspektive

To je po mom mišljenju pisanje iz negativne perspektive. Te tendencije su pored ostalog već jasne na strani 12 njihove knjige: "Zašto bi se borili?", na stranici 14: "Ravivsova smrt je našu mržnju prema Muslimanima još povećala" i na strani 16: "Uvijek se koškalo između Holandskog bataljona i vojnog dijela Muslimana, koji se zvanično zvao 28. divizija". "Obje strane nisu vjerovala jedna drugoj; najbolje su radile jedna mimo druge".

Tendenciozan način pisanja tjera čitaoca da to posmatra iz određene perspektive umjesto objektivno iz stvarne situacije.

Kao komandant Dutchbat-a 3 vidiš da ravnoteža, balans, i vaga veoma polagano naginju na jednu stranu.

To se sve ne odnosi na to, da ja kao komandant Dutchbat-a 3 tu ravnotežu, taj balans, tu vagu veoma polagano vidim kako naginje na jednu stranu. Ko se šest mjeseci dugo nalazi u istoj brodici– ili, kako vi želite, u zatvoru otvorenog neba Srebrenice – i sa druge strane (BSA) budete manipulisani i sa svim sredstvima se uzdržavate da njihov zadatak izvršite, od toga ne možete ostati suhih očiju i tvrditi da odjednom imaju poteškoća sa Stockholm sindromom. Koji je to na kraju sindrom, ja ne znam. U svakom slučaju ne taj. Da bi se to naučno dokazalo i dobro objasnilo i na kraju stavilo u novine, preporučio bih svakom naučniku ili istraživaču, ali najprije poznavao da sam proveo pola godine u takvim okolnostima. Obično kao prof. Kortom: ako jedan Dutchbat-er tvrdi da "on kada ide na odmor u Grčku neće da leti preko Bosne" ne znači da svaki Dutchbat-er tako misli. I tako se moja slagalica slaže dalje.

POGLAVLJE 4

Bandera trougao: visoka igra

Dio 2 Poglavlje 13 Bratunac

Zaštićena zona Srebrenice više ne postoji. I time se u suštini završava zadatak bataljona. Umjesto toga ja primam usmeno ciljanu liniju koja se poslije pismeno potvrđuje (strana 34). Jedna od smjernica glasi: "Koncentriši jedinice u kampu Potočari zajedno sa povratnicima OP-a; preduzmi sve moguće mjere da se izbjeglice i građani zaštite". "Nemoguće" stavljam na stranu. Usmeno objašnjenje čini jasnim da povratak ostatka promatrača moram dogovoriti sa ABiH. "Sa kim od ABiH?", pitam se. Ta vojska nije više dostupna. Za mene je to ponovo bio dokaz da visoki ešalon nema predstavu šta se odigrava u Srebrenici. Na drugom dijelu ciljane linije se sve više popunjavalo. U bazi Potočari nalazilo se 4.000 do 5.000

izbjeglica koje su preko ekipa za spašavanje i jednog dugačkog reda Dutchbater-a bile sprovedene do centara za zbrinjavanje.

"Gvozdene zalihe"

Plan podrške majora Otter-a predviđa niz mjera predostrožnosti. U hodniku hale gdje se nalazi YPR-n, opremljena je ambulanta. Mjesto razmjene stručnom osoblju donosi zalihe i što više aparature na novu lokaciju, sva pažnja se posvećuje ranjenicima i za izbjeglice se održava bolesnički izvještaj. Kako osoblje mjesta razmjene tako i Doktori bez Granica pod vođstvom Christine Schmidt su zauzeti dan i noć. Te slike prilikom moje posjete tom mjestu nikad neću zaboraviti. Postavljena je i rasvjeta kako bi se u slučaju nevolje moglo operisati. Zadnje zalihe lijekova koje je bataljon posjedovao (Gvozdene zalihe) su trošene u saglasnosti sa KL-Kriznim štabom kako bi se moglo pružiti što više medicinske pomoći.

Ratne zalihe hrane su se koristile da se napravi supa i podijeli među stanovništvom. Dostupnost vode se proširivala, tu i tamo su se postavljali pokretni toaleti i od strane osoblja Dutchbat-a, tamo gdje je bilo moguće, pružena je ruka pomoći. Mir koji je ovo osoblje širilo je ostavljalo značajano pozitivan efekat na izbjeglice. Sa malo sredstava i pratnje koje smo im mogli dati, bili smo u stanju umiriti sve te ljude i spriječiti da nastane opšta panica i haos.

Plan zaštite predviđa veliki broj predostrožnosti. Oko otprilike 20,000 izbjeglica izvan baze koje su se nalazile u nekoliko fabričkih kompleksa u

selu južno od kampa, na sebi su nosili BCie i CCie i jedan broj YPR-a zajedno. U bazi su svi ulazi i izlazi bili obezbijeđeni sa duplom stražom i pet dodatnih YPR-s su bili postavljeni kao obezbijeđenje. Tokom prve noći jedan broj timova kružio je kako unutra tako i vani da ukoliko bude potrebno pruže pomoć.

Prepušten sam sam sebi

Jedna druga smjernica glasi: "Stupiti u pregovore sa BSA o obustavljanju vatre smjesta". Ova smjernica me podsjeća i prvi zaključak je da BH-komandant nije sam u stanju da "zaustavi vatru". Ne posjeduje sredstva kojim bi mogao stupiti u pregovore. Ja sam sam u ovome, je moj drugi zaključak. Inicijativa mora krenuti od mene i u svrhu pripreme održavam kratku raspravu kako bih sve složio po redu. Jer ja nemam ideju šta me čeka, sa kim ja moram pregovarati i kakav će rezultat to donijeti. Od ljudi u Opsroom-u u 19.00 časova čujem da su preko dnevnika shvatili da ću ja biti uhapšen. Kada bih brzo obavio pripremu prvog pregovaranja došao sam do zaključka da viši predstavnici nisu imali nikakav dodir sa vođenjem ovih razgovora.

"Naša vojska nikad nije napala UNPROFOR , kao ni stanovništvo Srebrenice".

Poslije sam saznao da će se u 18.00 časova desiti razgovor između generala Gobilliard i Gvere. U ovom razgovoru se Gveri jasno dokazalo da će komandant Dutchbat-a stupiti u kontakt sa lokalnim bosansko-srpskim komandantom kako bi se "obustavila vatra". Pored toga mu je objašnjeno da je zaliha Dutchbata i izbjeglica neophodna i da će se podrška iz vazduha ponovo dobijati ukoliko UN trupe budu napadnute. Odgovor glasi da je Dutchbat napadnut od strane ABiH. "Naša vojska nije nikad napala UNPROFOR, kao ni stanovništvo Srebrenice. Jedan veliki broj UN-vozila je

poslije pljačke od strane ABiH bio korišten protiv BSA. Kako jedinice UNPROFOR-a tako i stanovnici Srebrenice su bili bezbjedni i mogli napustiti enklavu ". Nepodržan od strane viših sila i u neznanju šta me čeka, vozio sam se sa dvojicom oficira Boering i Rave preko OP-P i OP-JOVO do hotela Fontana u Bratuncu. Prolazak preko OP-P nije uzrokovao probleme, ali kod OP-JOVO naišli smo na nepotrebno kašnjenje. Ispostavilo se da je ogromna gužva: puno bosansko-srpskih vojnika i velike količine oružja.

Lijevo od puta postavljena su dva položaja za granatiranje. U Bratuncu se nalazilo puno jedinica. Kada sam došao do za mene totalno nepoznatog hotela Fontana, preko radija sam čuo da je vozilo opkoljeno blizu OP-C-a od strane BSA. Posada će odatle tek u subotu 15. jula pristići u Bratunac.

Mladić je počeo da više na mene.

PRVI SUSRET SA MLADIĆEM

Otprilike u devet sati smo bili uvedeni u hotel od strane jednog broja vojnika BSA. U restoranu nas je dočekala velika grupa muškaraca u uniformi i jedan od njih je direktno uzeo riječ. Ja tog čovijeka nikad prije nisam vidjeo, ali je brzo doprlo do mene da ovaj oficir nije lokalni komandant, niti general Živanović već Mladić lično. Onda su se desile stvari koje su išle prebrzo. Cjelokupna situacija me je podsjećala na neočekivano unakrsno saslušanje. U nas je bila uperena televizijska kamera i Mladić počinje da se dere na mene. Bio sam toliko zaprepašten da se poslije skoro ničega nisam mogao sjetiti šta mi je rekao. Pita me je da li sam ja odgovorna osoba koja je zatražila vazdušne napade. Znao je odgovor. Osudio me je da sam ja usmrtio nekolicinu njegovih vojnika. Tvrdio je da su Dutchbat vojnici htjeli da ga ubiju pošto je pucano i na njega. Zadatak bataljona nikad nije izvršen jer Muslimani nisu bili razoružani. Dok se meni

sve davalo na znanje, neko nam je stavio čašu vina u ruku. Svijet je bio svjedok kako ja "kao" sa Mladićem nazdravljam njegovoj pobjedi. Jako nesretna situacija zato što ja nazdravljam s nekim koga ne poznajem, a pogotovo u ovim okolnostima.

Tek kasnije sam shvatio da će me ta slika proganjati godinama.

Prva rasprava je bila kratkotrajna. Ako Mladić dozvoli, uzeo bih priliku i iskoristio je da objasnim situaciju gdje se Dutchbat i oko 25,000 izbjeglica nalaze na osnovu utvrđenih razgovora. Ali prostora za pregovaranje nije bilo i ja nisam uspio dalje sem da pitam za pažnju i pomoć za njegu izbjeglica i ranjenika. Mladić je zahtijevao sastanak u 22.30 sa predstavnikom izbjeglica. Pored toga on ukazuje na to da će "vazdušni napadi" ili "neposredna vazдушna podrška" zbog granatiranja baze u Potočarima i fabrikama sa izbjeglicama oko njih snositi posljedice. Sa svim sredstvima koje on posjeduje. Ne tako raspoložen napuštam hotel Fontanu jer razgovorom po mom mišljenju nije ništa postignuto.

Nazad u bazi dao sam istražiti ko bi mogao predstavljati izbjeglice. Službene vlasti su pobjegle, barem se ne nalaze među izbjeglicama.

Konačno se javlja direktor srednje škole iz Srebrenice koji je spreman da predstavlja izbjeglice. Gospodin Mandžić se dvoumi jer se boji da će biti viđen kao službeni vođa Muslimana i da će biti odgovoran za sve što se u posljednje vrijeme dogodilo. Bilo je malo vremena i uspio sam da nagovorim Mandžića jer nije bilo alternative. Civilni i vojni službenici su pobjegli. Nakon kratkog razgovora i svih argumenata je pristao. Bio sam srećan da sam pronašao nekoga ko želi i hoće predstavljati narod i ko je upućen u jadne okolnosti u kojima se nalaze.

DRUGI SUSRET SA MLADIĆEM

"Privremeno slobodna zona"

Nakon napuštanja uspio sam ovo veče po drugi put posjetiti hotel Fontanu i u 23.15 sati zakazati razgovor. Zahvaljujući prisutnim novinarima i drugim učesnicima vladala je jedna druga atmosfera. Mladić je naizgled bio ljubazniji i počeo je ispitivanje Nesiba Mandžića. Poslije toga sam ja dobio priliku da mu prenesem krajnje nepovoljno stanje i da objasnim šta mi je sve potrebno. Na osnovu te jedne smjernice sam zatražio primirje, "obustavu vatre". Opisao sam situaciju izbjeglica, zatvaranje kordona i tim dao do znanja da to područje gledam kao jednu "privremeno sigurnu zonu" i stoga nema puštanja BSA vojnika i vozila u bazu. Isto tako sam opisao stanje bolesnih i ranjenih i otprilike dao uvid o količinama vode, hrane i lijekova kojima raspolažemo. Ujedno sam zastupao puštanje na slobodu trideset zatvorenika Dutchbat-a i siguran povratak momaka u ostatak promatrača. Pitao sam šta će se desiti sa stanovnicima. Stao sam iza toga da Dutchbat vodi evakuaciju više od stotinu ranjenika, da se bataljon ili Crveni Krst pobrinu da se odvoz razdvoji i da će se tek poslije u naredbi višeg ešalona enklava napustiti sa svim naoružanjem i vozilima. Mladić je zapisivao sve zahtjeve.

Oružano primirje. Ako podrška bude ubačena iz vazduha, Dutchbat-ovi vojnici i izbjeglice će platiti.

Onda je Mladić započeo dug monolog. On poziva Muslimanske vojnike da odlože oružje kod BSA snaga. Postavio je ABiH jasan izbor: "Preživjeti ili nestati" čime se misli " Predati oružje i preživjeti ili oružje zadržati i biti ubijen". On pristaje na oružano primirje do deset sati sledećeg jutra kada će se pronaći mjesto za treći sastanak pod uslovom da ABiH saraduje. Ukoliko ne budu saradivali poduzeće se akcija da se prisile. Ako bude ubačena

podrška iz vazduha, vojnici Dutchbat-a i izbjeglice će platiti. On okrivljuje trupe bosanskog predsjednika Izetbegovića za dva puta više ubijenih srpskih stanovnika ponajviše u Sarajevu i Mostaru nego što ima izbjeglica u Potočarima, ipak neće nasilje upotrebljavati nad ženama i djecom iz tadašnje enklave Srebrenice. Orić mora isplivati, ali sam mu ja objasnio da on od aprila više nije viđen u enklavi. "NATO i UN ne mogu dati garanciju" i Mladić upućuje da se to desilo danas. Ja ne znam šta je sa tim mislio, ali možda se odnosi na prije postignut dogovor sa vojnim komandantom. "Jedan UN vojnik je važniji nego naši ljudi", reče on.

"Nesreća ljudskih tijela je u tvojim rukama".

Zatim izjavljuje da je spreman da preuzme ranjenike i da da garanciju da će se s njima postupati po Ženevskoj konvenciji. Ali prvo se moraju ispuniti njegovi uslovi i sutra u deset sati će se održati sljedeći sastanak gdje će biti prisutna i delegacija predstavnika izbjeglica, vojnih i civilnih vlasti.

Još jednom naglašava predaju oružja: "Predaja oružja znači preživljavanje, zadržavanje će značiti njihovu smrt". Na kraju se Mladić obraća gospodinu Mandžiću i kaže: "Nesreća ljudskih tijela je u tvojim rukama".

Moj zahtjev da razgovaram sa trideset Dutchbat-ovih vojnika, prihvaćen je. To su ljudi iz promatrača U.S.K i B2 koje je BSA 8. i 9. jula od strane prinudila da napuste svoju bazu. Pomalo razočarane ih srećem u sporednoj sobi restorana. Šta će se sa njima desiti, i za mene je pitanje. Niko se do sada nije izjasnio.

"Gdje su autobusi? Kada možemo u Tuzlu?"

Po povratku u bazu pridružio sam se jednom dijelu uprave bataljona.

Potištenost se mogla pročitati iz očiju ljudi sa kojima sam svakodnevno jako puno radio. Iznenadio sam se jednom izjavom koja je prikazivala sveukupna osjećanja tog stanovništva: "Gdje su autobusi? Kada možemo u Tuzlu?" Sekcija 5 je dobila zadatak da istraži da li postoji više predstavnika među stanovnicima koji su spremni zasjedati u "Odboru za izbjeglice" i zajedno sa mnom krenuti na sljedeći sastanak sa Mladićem. Poslije sastanka sam počeo da pišem izvještaj ta dva razgovora koja sam maloprije imao u Fontani. Oko dva sata noću nazvao me je pukovnik Brantz da me obavijesti o razgovoru koji je on maloprije imao sa ministrom Voorhoeve i da mi saopšti poruku koju je sastavio u vezi sa jedinim prijašnjim razgovorom o zadatku koji sam dobio od general-majora Gobilliard-a (strana 34). Na osnovu ovog razgovora i mog prigovora je još iste večeri Sektor sjevero-istok napravio analizu zadatka i kao komentar poslan je glavnom štabu UNPROFOR-a sa određenim brojem preporuka. Zadaci moraju biti izvodivi i podržani od strane visokog ešalona. Kod dva od ukupno pet dijelova zadatka napisao sam "nemoguće".

U razgovoru sa ministrom Voorhoeve Brantz je prenio izvještaj o situaciji u Srebrenici i objasnio mu je stanovište koje sam ja otprilike izvukao iz svog zadatka. Ministar će obavjestiti generalnog sekretara Ujedinjenih Nacija Boutros Boutros Ghali-ja o kritičnosti situacije i izboriti se za izbjeglice i bataljon. Pored toga vandredna situacija će prerasti u internacionalni dogovor. Njemu se čini pametno da se kao prvi prioritet uzme humanitarna pomoć. Kao drugi prioritet vidi zajednički odlazak Dutchbat-a sa izbjeglicama iz enklave. U nastupu BSA ministar je uočio poznati obrazac.

Na kraju se bataljonu vraća moralna hrabrost i ne treba se dati poljuljati; niti BSA ultimatumom niti kao posljedica zategnute atmosfere. Poslije razgovora sa Brantz-om ministar odmah kreće na posao.

Podržan riječima ministra još isto večer sastavljam svoj izvještaj (strana 35). Poruka je namijenjena višem ešalonu u Bosni i Hercegovini kao i za KL-Krizni štab i ministru obrane. Izvještaj sadrži sažetak dva razgovora koje sam u međuvremenu imao sa Mladićem. Odlučio sam da u poruci naglasim da nisam u stanju da:

-zaštiti stanovništvo;

-zaštiti svoj vlastiti bataljon;

-pronađem odgovarajuće predstavnike među izbjeglicama, jer službene vlasti nisu više dostupne;

-pronađem predstavnike među vojnim vlastima, jer su vjerovatno na

putu ka Tuzli i

- prisilim ABiH da preda oružje.

U mojoj glavi se vrte sva dešavanja. Šest mjeseci Srebrenice, šest dana rata i sudbina skoro 25,000 hiljada izbjeglica.

Na kraju molim za dodatne mjere kako bi se sudbina izbjeglica rasvijetlila.

Po mom mišljenju postoji samo još jedan izlaz: već danas započeti pregovore na višem nivou. Kada sam bio siguran da su vojnici iz centra za komunikacije prenijeli poruku svim nadležnima, ne mogu da zaspim jer mi sve sva dešavanja vrte po glavi. Šest mjeseci Srebrenice, šest dana rata i sudbina 25,000 hiljada izbjeglica.

SRIJEDA 12. JULI 1995.

U srijedu 12. jula 1995. godine u osam sati imam razgovor sa ministrom odbrane. Poznata mu je vanredna situacija i bio je u kontaktu sa generalom Smith-om. Šef odbrane ide u Zagreb kako bi zajedno sa generalom Janvierom otprilike osmislio scenario evakuacije Holandskog bataljona i razgovarao o pružanju pomoći Muslimanskom narodu. Takođe je bilo kontakta sa ministrom odbrane i Ujedinjenim nacijama. Situacija u Srebrenici se prati iz minuta u minut. Zadržati hrabrost.

Mandžić, Nuhanović i gospođa Purković

U pola devet je održan težak sastanak sa predstavnicima Muslimanskog naroda. Pored Mandžića se još dvoje ljudi prijavilo kao spremni da budu članovi odbora za izbjeglice. Pripreme za zasjedanje je koštalo puno vremena i truda kako bi gospodina Mandžića i Nuhanovića kao i gospođu Purković ubijedili da je njihovo prisustvo veoma neophodno. Preko prevodioca sam objasnio da ja njih smatram kontakt osobama između Dutchbat-a i izbjeglica. Da oni čine dio jednog odbora koji se mora prilagoditi mjerama koje se moraju postići kako bi životne okolnosti učinili podnošljivim. Da nam je potrebna organizacija sa ličnim sastavom koja će u dogovoru sa Dutchbat-om postaviti prva kućna pravila na osnovu smjernica koje su na snazi za svakoga u i oko baze Potočari – to znači za članove Dutchbat-a i za stanovništvo – i tako stupiti u pregovor(e) sa BSA.

Tokom mojih noćnih mora predvidio sam potrebu za takvim odborom zato što u tom momentu nisam znao koliko će izbjeglice ostati na tom području i koje su namjere BSA.

Tako uspostavljeni odbor prenosi mi informacije o nevoljama među stanovništvom. Ljudi su uplašeni, preumorni, neuhranjeni, pokazuju nedostatak sna, puno djece i starijih osoba su bolesni i prisutan je nedostatak vode i hrane. Na osnovu njihovih informacija kao svoj zadatak vidio sam pokušaj da stanje ovih ljudi učinim što podnošljivijim.

"Stjerani kao stoka."

TREĆI SUSRET SA MLADIĆEM

I treći sastanak u hotelu Fontana počinje kasnije od "predviđenog" vremena u deset sati jer BSA nije mogla nezavisno garantovati za bezbjednost članova odbora. Pored toga se ispostavlja da je opet velika gužva u okolini kod OP-JOVO. Konačno sastanak počinje u pola jedanaest i onda meni upada u oči da kao "golman mira" u jednoj stranoj zemlji imam malo razumijevanja o lokalnim okolnostima, međusobnim odnosima i nedovoljno znanja o prijašnjoj istoriji. Na bosansko-srpskoj strani drugi ljudi su učestvovali u sastanku: više stanovnici, manje vojnici. Oni su predstavljeni od strane Mladića. Jedan od njih je gradonačelnik Bratunca i ispostavilo se da je bio školski drug gospođe Purković. U nastavku su se predstavila tri predstavnika izbjeglica. Gospođa Purković je prva uzela riječ. Sa rastućim iznenađenjem slušao sam njenu izjavu o okolnostima u kojima se izbjeglice nalaze. "Stjerani kao stoka", objasnila je. Ona se nudi kao predstavnik svih žena i djece i naglašava da se odbor sastoji iz običnih ljudi koji nemaju ni političke ni vojne veze sa narodom enklave Srebrenica. Ona

dodaje, da je studirala ekonomiju i da je zadnje vrijeme radila u jednom od preduzeća Srebrenice. Ibro Nuhanović je takođe dobio priliku da se predstavi: poslije njegovih studija ekonomije je slučajno dojedrio u Srebrenicu i više nije vidio šansu da se vrati u svoje rodno mjesto Vlasenicu.

Poslije ovog predstavljanja upita Mladić: "Šta vi hoćete?" Njihov odgovor je glasio: "Daj nam pomoć, a ne krivicu. Daj nam sve što je potrebno za preživljavanje".

Mladić me je prošlu noć pitao da li mogu da stupim u kontakt sa bosanskim vlastima i da od njih zatražim kraj borbe. Objasnio sam mu da sam pokušao da te vlasti dobijem preko BH komande, ali da u tome nisam uspio. Bio sam prisutan kada je jedan od prevodioca uporno pokušavao da uspostavi vezu sa rukovodstvom u Sarajevu. Nije bilo odgovora. Kasnije veza je bila uspostavljena.

"Preživjeti ili nestati"

U nastavku Mladić ponovo počinje sa dugačkim monologom. Više se ne mogu sjetiti da li je ovaj sastanak sniman. Mladić počinje sa opširnom istorijom Balkana. Od 1992. godine su mnogi ljudi ubijeni oko Srebrenice.

Vojnici Namera Orića su napali i uništili desetine sela a srpske vojnike i stanovnike ubijali. Posljednje tri godine odigralo se puno nevolja, ABiH je dosta puta pljačkala i ubijala ljude iz slobodne zone Srebrenice i na kraju je to sve dovelo do sudbine koja se sada dešava tim ljudima. Jedna sudbina koju Zaštitne snage Ujedinjenih nacija ne mogu ublažiti. Prekasno je za pomoć. Mladić je pored toga spreman pomoći stanovnicima Srebrenice

ukoliko Muslimanski vojnici predaju oružje i on dobije podršku od lokalnih vojnih i civilnih vođa. Još jednom ističe "Preživjeti ili nestati". On izbjeglice stavlja pred jedan izbor. Ukoliko oni to žele, mogu ostati u Srebrenici ili biti evakuisani na srpsko područje, na muslimansko područje oko Tuzle ili čak u Holandiju i Njemačku. Odbor mora pregovarati sa izbjeglicama koja opcija ima prednost. Enklava je potpuno opkoljena i borbe će biti obustavljene. Ukoliko Muslimani nastave sa borbom, pomoć neće moći biti pružena. Oružje će se moći predati uz prisustvo UNPROFOR-a. "Ja sam spreman pomagati u evakuaciji", rekao je Mladić. Ovo je prvi put da je on riječ evakuacija upotrebio kao takvu.

Evakuacija.

Poslije se Mladić povlači korak nazad i govori kako je život u Jugoslaviji bio dobar, da on nije srećan što je toliko ljudi izgubilo živote od 1992. godine i da on kao oficir po struci nije uživao u toj ideji da vojnike i građane mora ubijati. Ponovo on nudi svoju pomoć i pita predstavnike izbjeglica da razmisle o najboljem načinu na koji se može pružiti ova pomoć. Iz čega se pomoć mora sastojati i gdje je najviše potrebna. On pita koliko izbjeglica ima, na šta je Mandžić odgovorio: "Dvadeset pet hiljada od kojih većina želi da ide u Tuzlu kako bi se skrasili kod porodice". Kako bi se evakuacija mogla izvesti, Mladić me pita za gorivo. Poslije 18.-og februara 1995.

godine nisam dobio dizel jer je BSA odbila sve konvoje sa gorivom. Zar nije ironično dobiti zahtjev za isporuku dizela od nekoga ko zna da nemaš više ni kapi? I ko je sam za to odgovoran?

Dutchbat će obezbijediti pratnju.

Moj odgovor je zato bio prilično kratak: " Ja nemam dizela". Onda Mladić

predlaže da će njegovi vojnici pružiti pratnju prilikom evakuacije, gdje ja iznosim – u slučaju evakuacije – da će Dutchbat obezbijediti pratnju i da ću ja na svako vozilo staviti po jednog vojnika." Niko neće biti prisiljen na evakuaciju, ali slijede sankcije ukoliko NATO odluči da iz vazduha napadne BSA. Evakuacija hitnih slučajeva (ranjenih) se mora izvršiti vozilima UNPROFOR-a. Gdje god, holandski bataljon im ostaje na raspolaganju."

Mladić kaže da svi Muslimanski muškarci od 17. do 60. godina moraju da u roku od 24. sata predaju oružje. Nema više smisla dalje se boriti i oni dobijaju cijeli dan vremena.

Ponovo Mladić pita da li imam kontakta sa Muslimanskim vojnicima. On cilja na Orića i jedan broj vojnih vođa u enklavi. Oni moraju pomagati BSA tokom evakuacije. Ponovo mu odgovoram da Orić i njegovi ljudi nisu više prisutni. Pored toga nemam više uvid u tamošnju situaciju. Moje "oči i uši" su mi oduzete u poslednjih šest dana. Naše borbeno polje nije šire od kordona oko izbjeglica. Mladić to sve zna, ali ne reaguje. On kaže da tri prisutna predstavnika izbjeglica u ime njih isto ništa ne mogu uraditi i da svi muslimanski muškarci od 17. do 60. godina moraju u roku od 24 sata predati oružje. Nema smisla boriti se dalje i oni dobijaju cijeli dan vremena.

Odbor za izbjeglice dobija još jednu šansu da objasni u kojoj situaciji se nalazi muslimansko stanovništvo u Potočarima. " Muslimanski ratnici imaju 24 sata da uspostave kontakt sa ABiH predstavnicima. O koliko izbjeglica se radi, koje moraju biti evakuisane? Prvi prioritet su bolesnici, žene i djeca.

Niko ih neće povrijediti. Saradnja sa UNPROFOR-om stoji u prvom planu i oni bi trebali da obezbijede dizel".

Počinjem da se smijem jer mi sami nemamo dizela i Mladić shvata zašto sam se počeo smijati.

"Allah neće pomoći. Ali Mladić može."

Onda on pravi opasku koju ja nikad neću zaboraviti. "Allah neće pomoći. Ali Mladić može." On daje svoju riječ, koju on uvijek ispuni po obećanju, da će kada počne evakuacija, on sam doći da vidi na koji način se ista izvršava, da samo on može pomoći i da niko ne treba da strahuje ili da paniči. "Vozila za evakuaciju će isporučiti BSA i što je prije moguće hrana i voda će biti dostavljeni. Prvi prioritet su bolesnici, žene i djeca. Svi muškarci između 17. i 60. godina se trebaju prijaviti ". Kada sam Mladića povodom njegove posljednje opaske upitao zašto baš on hoće da vidi te muškarce, riječ uzima gradonačelnik Bratunca. On želi da ispita da li se među izbjeglicama nalaze ratni zločinci jer on misli da je broj velik. Ja im objašnjavam da muškaraca među izbjeglicama skoro da nema, a muškarci koji se i nalaze su u godinama. Mladić ostaje pri svome da želi vidjeti sve muškarce kako bi mogao ući u trag ratnim zločincima, ali on ne govori šta je on imao u planu uraditi sa tim muškarcima.

"Unaprijed planirana operacija".

U nastavku Mladić predlaže da evakuacija muslimanskog stanovništva bude do Kladnja, jednog sela na području Tuzle i da će transport započeti u roku od nekoliko sati. Ova saopštenja su došla kao totalno iznenađenje i kod mene se polako javlja osjećaj da ovaj sastanak nema nikakve svrhe jer svi rasporedi evakuacije dolaze iz jedne knjige koja se vrti i koja je već odavno određena. Poslije nekoliko sati taj moj osjećaj postaje stvarnost. Jedna "unaprijed planirana operacija". Ako ipak dođe do evakuacije onda je bolje po našim uslovima nego po Mladićevim uslovima. Prema tome moj protiv uslov glasi: prvo ranjenici pod zaštitom Dutchbat-a, onda bolesnici, žene i

djeca i na kraju muškarci i bataljon. Mladić se slaže s tim i ponavlja njegove prijašnje odluke: evakuacija u Kladanj, nema pritužbi protiv ratnih zatvorenika, ABiH treba da odloži oružje, jer je bolje preživjeti nego biti ubijen. On dodaje da je on lično bio upućen šta se dešavalo u Slobodnoj zoni Srebrenice i da je već neko vrijeme postavi svoje obavještače. U prošlom zasjedanju tvrdio je to isto. Pokazuje trofej koji je dan prije ponio iz opštine Srebrenica; jednu knjigu gdje se upisuju vjenčanja. Zadnje vjenčanje se desilo 29. juna 1995. godine.

Poslije se puno špekulisalo o sastanku sa Mladićem.

Sastanak se iznenada završio saznanjem da su izbjeglice iz Potočara premještene u Bratunac, u šta ja nisam mogao povjerovati. To je bio Mladićev prijedlog da se sastanak obustavi, a nas izbaci iz hotela. Samo gospođa Purković dobija pohvalu za njenu otvorenost, Mandžić i Nuhanović su bili potpuno izignorisani. "Pregovore" završava Mladić saopštenjem:

"Naći kontakt sa Muslimanskim vojnicima, dozvoliti im da se u roku od 24. sata razoružaju i od 13.00 sati će transport za evakuaciju biti spreman". Na zadnja dva pitanja ja dobijam kratak odgovor. " Da li će se održati sastanak u Bratuncu između BSA i višeg ešalona UNPROFOR-a? " Odgovor glasi:

"Ne". "Meni je povereno da štitim stanovnike u trajanju ove krize. Da li sam dobio pomoć koju sam tražio?" Odgovor je "Da".

Nisam zaključio "dogovor", nisam postavio " pravila " i nisam potpisivao dokumente.

Poslije se puno špekulisalo o sastanku sa Mladićem. Moja priča ne odudara od izvještaja koji sam 28. septembra i 9. oktobra 1995. predao istražiteljima Jugoslovenskog-tribunala niti se razlikuje od izvještavanja u knjizi David-a Rohde. Nisam zaključio "dogovor", nisam postavio "pravila" i nisam potpisivao dokumente. Ove činjenice su potpuno pogrešne. U 11.30 sati smo izašli iz hotela i pola sata kasnije smo stigli do baze u Potočarima.

Na putu ka Potočarima uočio sam da se tu moralo nešto odigrati.

Odjednom se bosansko-srpski vojnici nalaze na području između OP-P i glavnog izlaza baze. Ali ljude OP-P sam vidio malo prije. Ne razumijem. Poslije nekog vremena shvatio sam da je odmah poslije mog prelaska granice enklave oko deset sati baza opkoljena iz tri pravca od strane BSA.

Jedan veći dio sa sjeverne strane jednim tenkom i jednim oklopnim vozilom, jedan drugi dio dolazi preko brda Caus koje se nalazi istočno od baze i zadnja grupa koja dolazi iz sela Budak zapadno od štaba. Vojnici su mladi, nose iste uniforme i ne liče na Bosansko-Srpske vojnike koji su raspoređeni daleko oko enklave. To su regularne jedinice koje čine dio brigade koja je u Bratuncu držana u rezervi. U mom izvještaju od prošle noći sam naveo da Dutchbat nije u stanju da zaštiti narod i da nema sredstava da zaštiti sebe. Ranije pomenuti oružani sistemi koji su direktno usmjereni ka bazi, veliki broj topova i orudja koji su postavljeni oko Potočara i jedna izvidjačka jedinica bosanskih Srba ne daje mi mogućnost da pružim adekvatan otpor. Jedno pogrešno naređenje, jedan pucanj ili jedno nepromišljeno pomijeranje bi prouzrokovalo direktnu pucjavu na izbjeglice i bataljon, gdje bi posljedice bile nepredvidive.

"Do ovdje i ne dalje".

Zato se sve osoblje unutar baze ispriječilo vidljivo kao ljudski štit kako bi se naposljetku izbjeglo da BSA otvori vatru: "Do ovdje i ne dalje ". U prvi mah ovo držanje ima efekta jer je linija razgraničenja prekinuta preko puta razvučenom crveno-bijelom trakom. Poručnik Koster je prvi pripadnik Dutchbat-s koji se suprotstavlja vojsci bosanskih Srba. On je direktno na vezi sa majorom Franken-om koji se nalazi u Opsroom-u i koji izvršava naređenja dok ja sjedim za stolom sa Mladićem i njegovim ljudima. Tu se desilo nešto za šta sam tek kasnije čuo. Holandskim vojnicima su uperene puške u glavu, opljačkano oružje, vojni prsluci i lične stvari. Svako ko napusti bazu ili služi izvan kapije dobija naređenje da se odmori i ostavi oružje u bazi. Nikolić se pojavljuje i prenosi sliku situacije u kojoj se nalaze izbjeglice. Direktno po dolasku BSA dvadesetak vojnika (dijelom sa psima) želi ući u bazu. To im se ne dozvoljava, dok nakon nekog vremena tri čovjeka BSA ne izvrše kratku inspekciju unutar ograda štaba pod vodstvom majora Franken-a. Posjeta je trajala pet minuta. Tri pripadnika Dutchbat se čuvaju kao "sigurnost" od strane BSA.

U pola jedan održavam kratak sastanak sa odborom za izbjeglice. Brzo sagledavam posljednju situaciju i pokušavam međusobnim dogovorom doći do niza mjera predostrožnosti koje bi vodile rasvjetljenju sadašnjih okolnosti. Pored toga sam dogovorio predstojeću evakuaciju i na kraju zatražio od članova odbora da umire izbjeglice što je više moguće i da njima kažu šta se treba desiti.

Gvero.

Ne samo da se u Srebrenici naporno pregovara, isto tako pregovora se i kod višeg ešalona. U 14.45 sati general Nikolai je telefonskim putem stupio u kontakt sa Gverom. Prva tema se tiče evakuacije ranjenika iz Potočara helikopterima koji bi pomogli i po dolasku donijeli odgovarajuće lijekove

kako bi se vandredna situacija ublažila. Plan se morao još razraditi i zatražena je saradnja od štaba sa Pala. Gvero bazira njegov odgovor na tome šta se on jutros dogovorio s Mladićem: prevoz povrijeđenih se odvija putem do bolnica koje je BSA odredila raspoloživim (ovo nije dogovoreno za vrijeme trećeg sastanka sa Mladićem). Prevoz helikopterima u ratnom području neće biti preporučen, jer se bezbjednost ne može garantovati kada tamo protiv avionski sistemi Muslimana postaju prijatnija helikopterima.

General Nikolai insistira da letovi krenu preko Bratunca ili Zvornika na području bosanskih Srba. Gvero odbija i zagovara evakuaciju putevima.

Druga tema se tiče evakuacije Dutchbat-a. General Nikolai predlaže razgovor sa BSA u vezi sa uslovima; nakon što je izbjeglicama ponuđena sva pomoć, Gvero referiše o svim rezultatima razgovora između Mladića i komandanta Dutchbat-a. UNPROFOR se ni na jedan način nije suocavao sa problemima kada je u pitanju evakuacija Holandskog bataljona, premještanje odavde je sigurno i dozvoljeno do odredišta po sopstvenoj volji. Ako specijalne mjere budu potrebne, Gvero predlaže pismeni zahtjev kako bi se sastanak održao.

Gdje sve ponos ne može odvesti!

Posljednja tema se tiče formalnog zahtjeva za konvoj sa gorivom i hranom iz Zagreba i Beograda koji su potrebni Srebrenici. Gvero uzima zahtjev na razmatranje i pismeno će odgovoriti. Na kraju primjećuje i nada se da će se general Nikolaj suzdržati od donošenja nerazumnih odluka. Gdje sve ponos ne može odvesti!

Mladić ne saraduje više sa komandantom snaga.

U isto vrijeme komandant snaga Janvier šalje pismo Mladiću. U ovom spisu (strana 36) se od njega traži isto, što je general Nikolaj usmeno pernio Gveri. Stanovništvo u Potočarima je od 13. jula pregrupisano uz pomoć helikoptera dok se prva pomoć ne pruži. Ranjenici će biti preveženi istim helikopterom. Na kraju Janvier predlaže Francusko/Ruski pregovarački tim kako bi u potpunosti mogli pregovarati sa Mladićem. Nikada nije bilo niti jedne reakcije. Mladić ne saraduje čak ni sa komandantom snaga.

Holandska trezvenost.

ČETVRTI SUSRET SA MLADIĆEM

Drugačije je sa komandantom Dutchbat-a. Još tri puta se srećem sa Mladićem prije nego što će Dutchbat 21. jula 1995. godine napustiti Srebrenicu/Potočare i uputiti se ka Zagrebu. Četvrti put kad sam se susreo s njim, bilo je poslije jednog sata nego što je počela evakuacija u tri sata po podne. Još prije je od strane BSA podijeljen hljeb i jedan dio izbjeglica je dobio vodu iz jednog vatrogasnog vozila iz Bratunca. Tim kamermana je bio na licu mjesta kako bi mogli snimiti velikodušni gest. Njihovo prisustvo će dobro doći ako se Mladić pojavi na sceni. Prvo jedan široki znak pažnje humanitarne pomoći i onda prisustvo Mladića će biti veliki javni trik. I ponovo je poručnik Koster taj koji se suprotstavlja BSA. Ovaj put čak i njenom komandantu. Sa potrebnom holandskom trezvenošću pita šta Mladić radi ovdje. Odgovor je glasio: "Priča sa narodom". Na šta poručnik reče:

"Trebali bi ste da stupite u kontakt sa potpukovnikom Karremans-om". "Ja sam ovdje gazda i sam odlučujem sa kim ću pričati. Sada su to izbjeglice", reče Mladić. On je u tri navrata nagovarao Mladića da razgovara sa

komandantom Dutchbat-a. Dok se nakon nekog vremena nisu razdvojili. Preko Opsroom-a sam saznao da se Mladić nalazi u blizini velike kapije i odlučio sam da ga potražim. Odmah sam shvatio propagandnu prirodu njegove posjete. Imali smo razgovor u trajanju od pet minuta gdje on meni prije svega nudi da već isti dan ili sljedeće jutro odem sa izbjeglicama. Ja sam to odbio jer prvo Crveni Krst ili Norveške medicinske jedinice u Tuzli moraju premjestiti ranjenike. Ovi ranjenici se moraju tretirati po tamo važećim konvencijama. Na ovo nije reagovano. U daljem razgovoru mu saopštavam da će lokalno osoblje koje je zaposleno u Dutchbat-u, krenuti kad bataljon krene. Opet bez odgovora. U njegovom društvu se nalaze bosansko-srpski vojnici svih činova i staleža. Lični čuvari, nekoliko podkomandanata i jedan broj oficira štaba. Pukovnik Janković, kojeg smatram odgovornim za planiranje napada na Slobodnu Zonu Srebrenice, traži odobrenje da ga pustimo u bazu kako bi mogao vidjeti da se vojnici ABiH ne nalaze među izbjeglicama. Janković mi saopštava da će izbjeglice biti premještene u Kladanj i na moju riječ da se prvo ranjenici moraju prevesti, odgovara da će to BSA preuzeti na sebe. "Nema govora", rekao sam mu i referisao šta se tog jutra dogovorilo: prvo ranjenici, onda bolesnici, žene i djeca i na kraju muškarci i bataljon. Te moje riječi nisu došle do njega.

Napolju se nalaze Mladić, Janković i ostatak društva i još je bio jedan pukovnik kojem sam zaboravio ime. Takođe oficir štaba i taj koji, moguće, odgovara za logističku podršku za vrijeme napada na Srebrenicu. Na jednom od sastanaka sa BSA ponovo sam ga sretao kada su raznorazni logistički poslovi bili dogovarani, kao što su konvoji pomoći za bataljon, premještanje bataljona, povratak svih ukradenih dobara i prevoz ranjenika.

Iznenada 40 do 50 autobusa i kamiona.

EVAKUACIJA

Za razliku od onoga što je jutros dogovoreno, pristiglo je iznenada oko 14 časova 40 do 50 autobusa i kamiona. Svako zna da će se u međuvremenu stanovništvo evakuisati, ali raspored toga se tako brzo odvijao da su se svi iznenadili. Jasno je da prevoz unaprijed organizovan, jer je skoro nemoguće u tako kratkom periodu skupiti toliko autobusa i kamiona na jednom mjestu. "Unaprijed planiran", kao što sam ja već ranije utvrdio.

Vojno sposobni muškarci se prvo "skeniraju".

Evakuacija 25,000 hiljada ljudi je do detalja pripremljena jer je na kraju sledećeg dana ovo već obavljeno. U tačno tri sata počinje evakuacija. Ne ranjenici kao prioritet, već izbjeglice koje su se nalazile kod fabričkih kompleksa izvan baze Potočari. Kako sam poslije doznao, izgleda da ih je BSA selektovala. Da bi se na kraju izbjegao haos, od strane bataljona postavljena je prolazna brana u kordonu preko puta glavnog izlaza baze. Već u rano jutro su tamo stacionirani ljekari i postavljene razne cisterne sa vodom. Jedan određen broj vojnika BSA se nalazi u kordonu kako bi svojevolumeno odredili grupe izbjeglica prije polaska. Bosanski Srbi su izgleda u prkos protestu Dutchbat-a razdvojili muškarce od žena i djece. Vojno sposobne muškarce su prvo "skenirali" u okruženju tadašnje autobuske stanice i onda su ih odvojeno uveli u autobuse. Nakon nekog vremena sam saznao da su u jednom slučaju isključivo prevozili vojno sposobne muškarce u jednom autobusu koji se međutim poslije priključio konvoju.

U svakom vozilu po jedan holandski vojnik.

U nastavku podneva sam imao razgovor sa BH komandom i napravio kratak izvještaj. Evakuacija je brzo i iznenada započeta i desio se haos jer se

bosanski Srbi ne pridržavaju sadržaja jutrošnjeg sastanka (ne pridržavaju se mjesta gdje će se ići, rasporeda, rastavljaju muškarce od žena, pažnje javnosti oko njih i krađe ličnih stvari raznim pripadnicima Dutchbat-a).

Pored toga gledajući kojem se brzinom situacija odvija i koji je obim evakuacije zaključujem da nisam u stanju da u svako vozilo stavim po jednog holandskog vojnika. Nedostatak vojnika me prisiljava na drugo rješenje.

Jedno ili dva vozila pratnje.

Ovo se sastoji iz jednog ili dva vozila pratnje, sa sredstvima za komunikaciju i dva ili tri čovjeka od kojih je uvijek jedan oficir ili jedan podoficir. Nužda zakon mijenja i ovo je jedini način kako mi još možemo sprovesti konvoj. Ali i ova pratnja isto nam se onemogućuje. Autobusi i kamioni polaze bez pratnje, vozila se na putu pod fizičkom prijetnjom otimaju i pratioci se danima drže zarobljeni, ispostavilo se poslije. U istom razgovoru sa oficijom De Ruitera shvatio sam da su Pale zamoljene da se pošalju dva velika helikoptera, ali ta molba je odbijena. Još uvijek ne razumijem zašto su toliko puta Pale moljene da se nešto izvrši umjesto da su jednostavno bez dozvole preduzeli specifičnu operaciju.

UNPROFOR postoji samo kod pomilovanih "autoriteta" na Palama.

Jedan konvoj sa zalihama iz Zagreba uzet je u dobronamjerno razmatranje i večeras slijedi odgovor. A sa Beogradom se pregovara o slanju UNHCR-ovog konvoja sa pomoći. Zbog vremena i odredišta postoji još uvijek velika

nesigurnost.

Sa prvim konvojem evakuacije poslao sam dva oficira bataljona.

Kapetana za kadrovska pitanja Voerman-a i jednog oficira za vezu, majora Boering-a, zatražio sam da se ispita kako je prvo putovanje proteklo, kojim smjerom, koja pravila su dogovorena kod prelaska granice Kladnja i kako je organizovan doček po dolasku na muslimansko područje. Ispostavilo se da tog momenta nije bilo predvidivih problema. Tok evakuacije i podjela timova pratnje kao i obavještavanje i sastavljanje pratnje predvodio je kapetan Melchers-a. Kada sam u otprilike šest sati dobio po prvi put priliku da Sektor sjevero-istoka obavjestim o toku evakuacije do sada, ispričao sam pukovniku Brantz-u šta ga čeka. Zamolio sam ga da poradi na svemu kako bi doček izbjeglica što bolje organizovao. Jedno od prvih mjera predostrožnosti je primarni doček od strane pakistanskog bataljona. Pored toga, brzim tempom se donijelo nekoliko pravila, posebno na humanitarnom polju. U tom momentu na putu su tri velika evakuacijska konvoja. Prvo smo imali kontakt sa njima, ali u području zapadno od Vlasenice veze su se prekinule. Tog momenta nisam znao šta se dešava i isto sam rekao Brantz-u kako se BSA ne pridržava dogovora koji su usaglašeni tog jutra. BSA je ta koja određuje ko kreće i gdje. Postoje priče da su izbacivali izbjeglice negdje na putu, na kojoj lokaciji nije poznato i takođe ta informacija nije potvrđena. Bojim se da nešto ne krene po zlu, svoje strepnje izgovaram naglas i molim ga da zapiše i jedno i drugo. Takođe i stanovništvo počinje da se brine o tome, što će se zavisno od strane odbora za izbjeglice predstaviti u fax poruci koju su napisali, povodom sastanka koji sam maloprije imao sa njima.

MEDICINSKA EVAKUACIJA

Helikopterski prevoz za ranjenike, zatražen u ranijem stadijumu,

BSA je odbila. U toku popodneva u srijedu mjesto za previjanje (klinika) bataljona predlaže u dogovoru sa Doktorima bez Granica da jedan konvoj zajedno sa 54. ranjenika krene preko Kladnja ka bolnici u Tuzli. Konvoj se sastoji od sedam vozila, koji predvode deset bolničarki iz Doktora bez Granica, i polazi oko šest sati. Nešto poslije ponoći dolaze do Tisće, seoceta na području bosanskih Srba na oko otprilike šest kilometara od Kladnja. Dalja pratnja im se ne odobrava. Dvadeset povrijeđenih koji su fizički u stanju da hodaju, mogu dalje. Ostatku je naređeno da se vrate. Sa 34 ranjenika povratak se prihvata. Nakon što su usput dva puta zaustavljeni, konvoj stiže u tri sata ujutro kod OP-JOVO. Upravo ovdje se konvoju odbija prolaz ka Potočarima. Preko srpskog prevodioca Peter pokušava zatražiti kontakt sa BSA kako bi nastavili dalje. Ova istrajnost u držanju i ostanak je trajao sve dotle dok jedan od ranjenika nije preminuo na mjestu. Konvoj se sate poslije okreće kako bi se prebacili u bolnicu u Bratuncu gdje će se ranjenici primiti pod nadzornim okom Holandskog pukovnik-doktora Schouten-a, koje će tu ostati izvjestan broj dana. Ranjenici koji su ostali u bazi će se prevesti tek u ponedjeljak 17. jula od strane Crvenog Krsta i medicinske jedinice iz Tuzle.

POSLEDNJI POSMATRAČI

U srijedu 12. jula 1995. godine su takođe viđeni ostaci posmatrača od strane BSA. Još uvijek pristižu poruke da se u enklavi i izvan enklave puca.

To je u zapadnom dijelu, na području Buljina i dalje. U toku jutra su napuštene OP-R i OP-Q i posada je prevežena u Bratunac. Oko tri sata kada evakuacija počne, puštam alarm fazu- ZELENO. Direktna opasnost je već izbjegnuta. Sat kasnije se oduzima OP-N od strane BSA i posada se prikuplja kako bi se premjestila u Bratunac. Zadnji posmatrač koji su još u funkciji je najsvježije postavljena jedinica A.

Ako tama nastupi, vraća se i mir pomalo nazad.

Sve patnje na svijetu su po ovim ljudima prostrte.

Situacija ostatka izbjeglica se nije popravila. Broj bolesnih i ranjenih u mjestu za previjanje se povećavao, a u istom periodu se rodilo desetero djece. Dječak koji je na svijet došao mrtav, sljedeće jutro zajedno sa preminulim pacijentom medicinskog konvoja je sahranjen u bazi. U noći jedan čovjek je počinio samoubistvo i od strane porodice je sahranjen negdje van baze. Pitam se koliko će još trajati ova situacija, jer pored rođenja i smrti postoje velike šanse da se pojave razne bolesti kao posljedice nedovoljnih higijenskih uslova. Jer svega nedostaje. Vode, hrane, lijekova, mjesta za pranje i toaleta, mjesto za odmor, kako bi se došlo sebi od sveg ovog jada zadnjih dana. Okolnosti u velikoj hali za vozila u bazi se teško mogu opisati. Skoro kao i situacija u mjestu za previjanje. Više puta sam ja između raznih sastanaka i vanjskih izvještavanja išao tamo kako bih istražio koliko su bezutješne okolnosti i vlastitim očima vidio kako su sve patnje na svijetu prostrte po ovim ljudima. Situacija je nepodnošljiva i nevolje u fabričkim kompleksima su zadesile sve moguće. Ljudi su u velikim masovnim grupacijama, nisu se danima ili možda sedmicama mogli oprati, vjerovatno isto toliko nisu jeli ili su jedva vode imali, dok se temperatura snižavala. Imajući sve ovo na umu i ne znajući koliko dugo će još trajati, molim za potrebne pripreme i maksimalan trud svakoga u bataljonu da patnju koliko je moguće ublaže. Zbog mjera predostrožnosti je čak iskopana grobnica.

ČETVRTAK 13. JULI 1995.

Evakuacija stanovništva se nastavila već rano ujutro. Prvi konvoj je upravo

krenuo na put ka Kladnju kada se pojavila druga kolona autobusa i kamiona. Izbjeglice se prevoze velikom brzinom. U toku jutra poručnik Rutten mi prijavljuje da je on za vrijeme kratkog pojavljivanja oko fabričkih kompleksa otkrio tijela Muslimana koje su ubile BSA. Rutten je te slike snimio kamerom. Poslije nekog vremena mi je prijavljeno da je jedan Musliman ubijen van baze. Tek oko podnevnih sati telefonom sam uspio stupiti u kontakt sa BH komandom u Sarajevu. Rekao sam glavnom De Ruitter-u šta mi je jutros prijavljeno, misleći na ubistvo deset Muslimana. Da su napravljene fotografije, da je, i pored protesta, BSA izvela različite muškarce iz mase i da su odvezeni kako bi bili ispitani, da se evakuacija odvijala velikom brzinom i da situaciju jedva imamo pod kontrolom. Sa naglaskom na posredstvo tražim od više komande da se pobrinemo kako bi se BSA povukla. "Uradi nešto, reguliši nešto, jer ovo ovako više ne može".

Njegov odgovor me je iznenadio, jer takvo opažanje s obzirom na okolnosti nisam očekivao. "Nemoj paničiti, stvaraš napet utisak", ili riječi sa sličnim značenjem. Kada sam prekinuo razgovor, bio sam tako zabezeknut da mi je trebalo neko vrijeme kako bih reagovao.

Prije ovog razgovora sam odlučio da zaustavim ranije pomenutu mobilnu pratnju konvoja, jer su neorganizovane trupe bosanskih Srba zaustavljale vozila na putu.

DIO 3

Poglavlje 14.

Potočari

Prekrila nas je tišina. Prvo nisam vjerovao dok nisam shvatio da je to najzad ona prava. Gotovo je. Šest dana rata i dva dana evakuacije. Vidjeli smo svu patnju svijeta i doživjeli okolnosti koje ćemo cijeli život pamtiti. Ovo ne zaboravljaš nikad više. Pogled izbjeglica, brutalnu borbu bosanskih Srba i nemoć Dutchbat-a. Od pukovnika Brantz-a saznajem kako stvari stoje u Tuzli. Sve osim ružičaste boje, jer niko ne očekuje 25,000 hiljada izbjeglica koji u skoro dva dana kod Kladnja prelaze granicu. Bosanska vlada u Sarajevu je podijeljena u vezi s ovim. Već slijedećeg dana je dogovoreno i preporučeno da se stanovnici po dolasku podijele na nekoliko raznih lokacija oko Tuzle. Ali vlast odbija njenu saradnju: "UN je ovo uzrokovao, neka oni to riješe".

Poslije nego što sam pitao BH komandu nekoliko puta kako bi dobili smjernice za bataljon, iste su u osam sati faxom poslane. Tema glasi: "Smjernice za pregovore sa generalom Mladićem". One su sastavljene još u Holandiji i u odsustvu generala Nikolaja, a potpisao ih je oficir De Ruitter. Upućene su Dutchbat-u i kao informacija poslane holandskim oficirima koji su se tu i tamo nalazili u komandnim strukturama (strana 37) Jedan dio smjernica se poklapa sa izlaznom tačkom šefa štaba odbrane: "Ponijeti sa sobom što je više moguće". Ali sa petom smjernicom se ne mogu složiti. Mi smo skoro naučili da putanja preko Bratunca, Kravica, Konjević Polja, Nove Kasabe, Milića, Vlasenice i Tišća do Kladnja nije baš zgodna. A preko Kladnja, Busovače/Šantića u muslimansko područje, ne izgleda mi kao baš dobro rješenje.

Zbog raznih razloga kao prvi prioritet odbacujem navedenu smjernicu. Prvo, kroz područje bosanskih Srba gdje su nedisciplinovane trupe, dalje prema Kladnju gdje je linija fronta zatvorena i odande u Muslimansko područje?

"Ko je za ime Boga ovo smislio?" izgovaram naglas čitajući fax. "Kako možeš ovako nešto izmisliti? Zar se poruke i karte ne zadržavaju kod višeg

ešalona? Kladanj je valjda zatvoren?" Ova smjernica zatvara vrata. "Razlozi: inicijativu za njegom i prihvatanjem osoblja prije povratka u Holandiju direktno je sprovodio komandant Holandskog kontingenta. U Zagrebu nema dovoljno opreme". Dobro, ali to ćemo vidjeti nakon nekoliko dana. Opreme ima dovoljno, najviše zbog mogućnosti koje kamp Pleso i aerodrom Zagreb nude. Koštalo me je puno truda kako bi na osnovu važećih argumenata ubjedio holandske vlasti da postoji samo jedno realno rješenje: Zvornik-Zagreb. Beograd je opcija. Ali Kladanj? Ne dolazi u obzir.

NGO sastanak 2. februara 1995. Štabska jedinica

I (NL) UN Infbn (Dutchbat)

Baza POTOČARI

SREBRENICA Bosna i Hercegovina

Predsjednik Opštine Srebrenica i

Gradonačelnik grada Srebrenica

Nr TK 9516

7. februar 1995.

Predmet: NGO sastanak 2. februara 1995.

Poštovani gospodine predsjedniče i gospodine gradonačelnice,

1. Drugog februara 1995. redovan NGO sastanak se održao u zgradi UNMO. Predstavljene su sve organizacije i agencije koje su uključene u cjelokupni humanitarni program pomoći stanovništvu enklave Srebrenica. Sastankom je predsjedavao vođa UNMO, UK major Donaldson.

2. Opšti stav je da se stanje u enklavi Srebrenica upadljivo poboljšalo redovnim dolaskom konvoja sa raznim prehrambenim i neprehrambenim namirnicama; poboljšanje saradnje između MSF i Dutchbat saniteta u pogledu tretmana lokalnog stanovništva na svim poljima; pod stalnom podrškom Dutchbat-a, ICRC je uradio odličan posao do sada.

3. Od dolaska novog bataljona u januaru, učinili smo sve od sebe da poboljšamo saradnju između Opštine i nevladinih organizacija na jednoj strani i odnosa sa stanovništvom na drugoj strani. Predlažem da postavite bilo koje pitanje u vezi sa ovom saradnjom i zajedno bismo mogli odrediti da li smo sposobni pomoći na jedan ili drugi način. Dodatno planiramo nove projekte za budućnost u bliskoj saradnji sa Vama.

4. NGO sastanak je završen u veoma neprijatnoj čak i nezahvalnoj atmosferi. Stav kao "osoblje koje radi za NGO, UNPROFOR i NMO su samo turisti" je prije svega smjela optužba. Sljedeći stav "Željeli bismo napustiti enklavu" je bez presedana. Ako bi to bio slučaj, onda bih želio odložiti NGO sastanke do momenta dok se ova veoma dosadna situacija ne riješi. Nadam se da razumijete da je sav naš posao u prošlosti rađen u korist stanovnika Vaše enklave. Ne prihvatam nijednu od ovih neprikladnih izjava i ljubazno Vas molim da objasnite ovaj neprijateljski stav.

CO DUTCHBAT

Karremans, TH.J.P.

LTC

I sa osmom smjernicom imam dilema: "Kod zastoja pregovora odmah se povezati sa generalom Nicolai-em (opunomoćeni pregovarač u ime Holandske vlade i UNPROFOR-a)". BSA međutim ne prihvata generala Nikolaja kao pregovarača. Deveta smjernica me postiđuje jer već kod čitanja toga se počinjem smijati: "Prijetnje, pogotovo ako budete ignorisani, odmah prijavljivati, nezavisno koje je doba dana". Zadnji dio rečenice me postavlja opet sa obe noge na tlo. Tu podršku sam očekivao od 18.-og februara 1995. godine, onda kada je BSA odbila prvi konvoj s gorivom. Ova podrška je sada došla kao senf poslije ručka. Iz poruke shvatam da sa Mladićem moram pregovarati o mogućim uslovima koji se tiču evakuacije Dutchbat-a. Zašto to, prokletstvo, ne uradi general Nikolai, ili Janvier? Pored toga ispostavilo se da je Mladić otišao sa zalaskom sunca.

Na osnovu smjernica sastavljam poruku upućenu Mladiću i koju će mu predati oficir za vezu oko deset sati uveče kod OP-JOVO (strana 38.). U isti momenat sazivam sastanak sa štabom bataljona i komandantima. Kako su svi na kraju snaga, ipak zahtijevam da se obavezno zajedno skupe ovi funkcionari. Nakon što sam otvorio sastanak sa primjedbom kako smo u poslednja dva dana vidjeli film "Šindlerova lista II dio", pustio sam nekoliko tema da prođu revijom.

Moje mišljenje je da su svi u bataljonu dali sve od sebe bez obzira na svu

nesreću koja se odigrala zadnjih dana. Ljudima je nanijeta patnja koja se ni na jedan način ne može odobriti. Na jednom malo prije održanom razgovoru sa BLS, gdje i njemu potražujem približne smjernice, referišem.

"Svi dolaze što je prije moguće kući". U pola jedanaest istog jutra je Holandija preko ministra za odbranu objavila svoje stanovište kod Akašija, da je prije svega ponuđena velika brzina i da će se desiti dogovor sa Akašijem, Miloševićem i Karadžićem.

U pogledu evakuacije Dutchbat-a postoje dvije opcije:

OPCIJA 1:

Dutchbat polazi sa svim prtljagom. Janvier je pobornik ove opcije i sve se preduzima kako bi se to postiglo. Ne nagađa se kada će odluka pasti.

OPCIJA 2:

Dutchbat polazi bez prtljaga preko mandata BH komande i komandanta holandskog bataljona.

Ljudi ostaju pri opciji 1.

Zbog svih današnjih događaja nismo imali vremena za ćutnju, u pogledu na činjenicu da je Raviv van Renssen jutros u pola dvanaest spušten u zemlju vojnog groblja u Loenen-u. Zbog toga tražim dvije minute ćutnje.

Potražujem zadnje stanje OP-A i OP-C. Neposredno prije prvog sastanka sa Mladićem BSA preuzima OP-C. Muškarci će se konačno mnogo kasnije prevesti u Bratunac. Time se broj zatvorenih pripadnika Dutchbat-a povećao na 55 ljudi. OP-A je onda jedina posmatračnica koja nije napuštena. Pored toga ispostavlja se da se traži jedan broj vozila za pratnju. Poručnik Egbers, koji se vozio u zadnjem vozilu evakuacijskog konvoja ka Tišći, od tada se nije javio. Ni drugi timovi se nisu vratili. Ja tražim od komandanata da mi se sljedećeg jutra za vrijeme jutarnjeg sastanka dostave liste u kojima je prijavljeno sve osoblje koje se nalazi van baze. Na kraju svima poručujem da večeras posebno obrate pažnju na sebe, hoću reći na ličnu higijenu, da odjeću međusobno podijele i da se dobro odmore noćas. Maksimalan odmor, a za one koji ne mogu spavati da razmisle o programu za sutra. Straža ostaje pojačana.

PETAK 14. JULI 1995.

U osam sati počinje uobičajeni jutarnji sastanak. Prvi prioritet je pripremljeni bolnički konvoj, drugi prioritet je čišćenje baze nakon što se jedan dio toga zauvijek zatvori. Treći prioritet je početi sa pripremanama našeg odlaska. UNHCR-ov konvoj iz Beograda se neobavljena posla vratio nazad pod prismotrom BSA: izbjeglice se nalaze na muslimanskom području, neka bosanska vlada to riješi sama. Logistički konvoj Dutchbat-a je jutros ranom zorom krenuo iz Zagreba i sad nepomično stoji u Zvorniku. Ja dobijam liste osoblja i ispostavlja se da nedostaje prilično mnogo muškaraca.

U devet i petnaest imam razgovor sa pukovnikom Dedden-om iz KL-Kriznog štaba. On radi na planiranju evakuacije iz Dutchbat-a i na prvi pogled ostaje na oba puta: ili preko Busavaca – logistički transportni bataljon je spreman – ili preko Zagreba. Beograd postaje težak. Ostanak na

među lokaciji će, predpostavlja se, trajati dva dana.

Oko jedanaest sati dobijam odgovor na moje pismo koje sam sinoć predao kod OP-JOVO. Prevodi ga prevodioc, a sadržaj je: " poruka primljena, uzeta na razmatranje, sve se na licu mjesta rješava, imaj strpljenja, pozdrav". Sat kasnije moje pismo i odgovor na njega se nalazi kod svih viših ešalona. U jedanaest sati imam ujedno razgovor sa komitetom „domaćeg fronta“ koji se nalazi u Assen-u. U isto vrijeme bosanska vlada popušta iz usta Muratovića pred argumentima UNPROFOR-a da se izbjeglice smeste širom područja. U toku popodneva dolazi logistički konvoj sa hranom, lijekovima, i gorivom, nakon što je 30.000 litara dizela predano

kao "carina". Jedan dio lijekova se poslije odnosi u bolnicu u Bratuncu za potrebe ranjenika koji se tamo liječe.

U devet sati uveče imam opet sastanak sa BLS. O opcijama se ponovo razgovara, kao i o situaciji kako stojimo ovog momenta i on mi govori da će se sutra veliki dan „domaćeg fronta“ održati u Soesterberg-u. Program će se emitovati preko radija tako da direktno možemo pratiti šta se tamo sve dešava. Za vrijeme ovog razgovora ulaze timovi pratnje: dvanaest ubogih pripadnika Dutchbat-a, bez ijednog vozila. U roku od pola sata su svi ešaloni kao i KL- Krizni štab o tome obavješteni. Svi ljudi iz OP-A i OP-C se nalaze još uvijek izvan baze.

SUBOTA 15. JULI 1995.

Poslije jutarnjeg sastanka opet sam imao razgovor sa BLS. Pregledali smo zadnje stanje kako bi on i ministar Voorhoeve mogli obavjestiti domaći front. Dogovara se evakuacija bataljona preko dvije različite linije. Prva linija je Moskva-Milošević-Karadžić-Mladić, druga linija se obavlja preko

Stoltenberg-a koji ovaj vikend ima sastanak na Palama. Nisu određeni uslovi za obje mogućnosti. Preko Opsroom-a saznajem da se posada iz OP-A vratila u njihovu posmatračnicu jer se jedan od kamiona YPR-a pokvario i ne može se popraviti.

Logistički konvoj je zaustavljen oko jedanaest sati po povratku u Zagreb blizu Zvornika od strane "neredovnih BSA-trupa". U konvoju se nalaze dvadeset vojnika, osoblje koje se od maja već moralo vratiti u Holandiju. Po drugi put se suočavaju sa maskama Bosne i Hercegovine. Konvoj je napadnut i pod fizičkim prijetnjama njegovo osoblje bilo je prisiljeno da preda oružje, šljemove i vojne prsluke. Takođe im se oduzima i jedno terensko vozilo i jedno vozilo sa gorivom. Tek u pola tri mogu nastaviti dalje.

Dok se konvoj pljačkao i dok su 55 drugih Holanđana bili na putu iz Bratunca ka Novom Sadu, u Beogradu se desio tajni sastanak između generala Smith-a, Bildt-a, Stoltenberg-a i Akašija. Milošević i Mladić su takođe bili prisutni. Jedna od tema je bila evakuacija Dutchbat-a. Šta se još dogovaralo, nisam čuo.

U pola jedanaest imam razgovor sa ministrom Pronk-om. On me informisao o ratnim zarobljenicima u Bratuncu, za koje sam jedino znao da su na putu ka Novom Sadu. Obavještavam ga o ranjenicima koji se nalaze u Bratuncu i Potočarima. Pored toga mu objašnjavam koliko se građanskog osoblja nalazi u bazi i dogovaramo se šta se treba desiti. On mi kazuje kako se povećava međunarodni pritisak da se Crvenom Krstu izda dozvola kako bi došli po ranjenike. Pregovara se na raznim nivoima, ali do sada bez ijednog rezultata.

Okolo tri sata imam sastanak sa BSA. Nikolić i prevodilac Peter govore u ime BSA. Razgovara se o brašnu i krompiru za stanovnike Bratunca, o

lijekovima za bolnicu i o prebacivanju 55 Holanđana koji su na putu ka Novom Sadu. Poslije par sati Janković i pukovnik logistike će posjetiti bataljonski štab kako bi razgovarali o evakuaciji Dutchbat-a. U prevozu ranjenika i građanskog osoblja posredovaće UNHCR.

Nikoliću je rečeno da će pukovnik-doktor Schouten ostati u bolnici u Bratuncu kako bi tamošnju situaciju držao pod prismotrom. Govorim mu da radimo na tome kako bi ljude iz OP-A vratili, da su iskrslili problemi sa YPR i da mi iste želimo sakriti. Prigovara se, jer područje nije bezbjedno. Moramo čekati. Na pitanje da li BC-i sa nekoliko vozila može ići u bazu u Srebrenicu, kako bi pokupili opremu i pokvareno vozilo, odgovara se negativno.

Pošto se sa Nikolićem poslovi ne mogu obaviti i on uvijek prvo mora tražiti dozvolu svojih komandanata, odlučio sam da Nikolića ignorišem i na sastanku u pet sati sa Jankovićem odlučujem ponovo razgovarati o istim stvarima jer me polagano počinju iritirati. "Zašto BC-i ne može u Srebrenicu kako bi pokupili ostavljene stvari? Želim nazad opremu koju je BSA prilikom pljačke enklave oduzela. Želim nazad opremu koja je pokradena za vrijeme pratnje svih konvoja ka Kladrnu. Želim nazad opremu koja je oduzeta logističkom konvoju malo prije Kladrnja. I želim objašnjenje za nastup BSA prilikom evakuacije izbjeglica. Zašto se BSA nije pridržavala toga što je rečeno od strane njenog visokog gazde na trećem sastanku?"

Na sva moja pitanja izbjegavaju odgovor. U slučaju opreme će se pregovarati sa višim organima na Palama. Sve šta se desilo u blizini Zvornika i za vrijeme pratnje između Bratunca i Kladrnja uzrokovale su neredovne trupe koje vode svoj lični rat. Nastup i ponašanje BSA za vrijeme evakuacije se prepisuju lokalnim komandantima koji su uputstva viših organa interpretirali na svoj lični način. Da li je Mladić rekao da će se pridržavati Ženevske konvencije? Ja imam osjećaj da me na jedan strašan način varaju i poslije sastanka se vraćam u KL - Krizni štab.

Poslije sastanka štabu bataljona dajem zadatak da izračunaju koliko vozila je bataljon izgubio, pod kojim okolnostima se to desilo i koliko osoblja je na kraju ostalo. Prepao sam se brojeva. Što se tiče vozila, 33 su izgubljena: četrnaest oklopnih vozila YPR-a, osamnaest Mercedesovih terenskih vozila i jedan kamion.

Osam YPR su izgubljeni za vrijeme preuzimanja promatračnice. Ostalih šest je ostalo u bazi u Srebrenici jer se nisu mogli popraviti ili su ostali zato što se nisu mogli sakriti. Dvanaest terenskih vozila su za vrijeme pratnje konvoja pali u ruke BSA.

Za vrijeme napada na sigurnu zonu u enklavi nalazila su se nešto više od 400 Holanđana od kojih su 92 podijeljeni u 13 posmatračnica duž granice enklave koja je dugačka 50 kilometara. Od toga je sada 55 palo u ruke BSA i sa 20 vojnika koji su na putu ka Zagrebu, lična snaga bataljona je smanjena na 334 čovjeka:

Bc-i: 72 ljudi

Cc-i: 77 ljudi

SSVC-i: 179 ljudi

UNMO/JCO: 6 ljudi

Bc-i: 72 ljudi

Cc-i: 77 ljudi

SSVC-i: 179 ljudi

UNMO/JCO: 6 ljudi

U pola devet uveče sam dobio povjerljive smjernice od BH komande na osnovu susreta između generala Smith-a i Mladića. Ove usmene smjernice su:

- 1.Odobrenje da se sva oprema krajem sledeće sedmice premjesti u centralnu Bosnu; opremu koja se nalazi u rukama BSA, moram gledati da dobijem.
- 2.Odobrenje da se svi ranjenici evakuišu: ova bolnička evakuacija će se desiti pod pratnjom Norveške bolničke kompanije preko OP-A u Tuzlu; osoblje Doktora bez Granica se nada da će moći krenuti sa ovim konvojem.
- 3.Odobrenje da se odmah sljedeće sedmice počne sa zalihama i da će se dalje o tome sve znati sutra u BH komandi.
- 4.Zamoljen sam da sutra ponudim potrebnu podršku transportu i da najavim sa kojim brojem vozila mislim krenuti.
- 5.Crveni Krst je dobio dozvolu da posjeti ranjenike; sutra će se zasjedati o

detaljima, a u utorak će se nastaviti sa pregovorima o tome.

Pored gore navedenih smjernica trebam nazvati jedan broj YPR šofera – imam ih premalo – i kao podrška šest kamiona će biti poslano iz Beograda u Potočare. O smjernicama obavještavam štab bataljona i komandante. Sa potrebnom oprežnošću sljedeći dan će se bataljon uputiti. Sa jedne strane ljudi su zadovoljni jer se dobila dozvola za pokret, a sa druge strane je veliko razočarenje jer će trajati još jednu sedmicu prije nego bataljon bude mogao krenuti. Koliko su različita osjećanja razumljiva, konstatujem da sedmicu koja slijedi možemo iskoristiti kako bi imali vremena da dođemo sebi, da jedan dio koji smo preživjeli prevaziđemo i da sve dobro pripremimo. Proces prevazilaženja sad može da počne, ali uzevši u obzir moje iskustvo u Libanu svjestan sam da jedna sedmica nije dovoljna. To će trajati još puno godina.

NEDELJA 16. JULI 1995.

Kao što smo u početku navikli nedeljom imati "postavljen sto" i kako je osoblje iz kuhinje sve od sebe davalo kako bi pripremili dobar ručak, ovu tradiciju i danas nastavljamo. Poslije dugo vremena smo popodne kao i uveče iznenađeni sa raskošnom ishranom. Kako kvalitetom tako i kvantitetom. I onda slijedi greška. Naši želuci nisu više u stanju da podnesu hranu koju već mjesecima nismo jeli. Posljedica je bila ta da se otprilike jedna četvrtina ljudi u bataljonu razboljela. I ja sam postao žrtva toga. Za razliku od dugogodišnjih u medijima smišljenih poruka kako je komandant Dutchbat-a u velikom vremenskom trajanju imao poteškoća sa "hroničnom dijareom" i isto toliko vremena bio "potpuno van igre, nestabilan i potpuno pod stresom", ja izjavljujem da su ove tvrdnje potpuno netačne. Moje odsustvo za vrijeme boravka u Srebrenici nije više trajalo od te nedeljne večeri i ponedjeljka ujutro. Dakle nepotpun dan, a ne kao što se u medijima objavljuje da je ovaj period trajao nekoliko sedmica.

U deset sati se osoblje OP-A vratilo. Svi su sretni, jer smo sada kompletni. U isto vrijeme se 55 ljudi prebacuje iz Beograda u Zagreb nakon što su sinoć slavili u ime Miloševića. Pregovori koji su se ticali prevoza ranjenika se završavaju na ničemu. General Nikolai telefonskim putem razgovara sa Markovićem, jedinim u tom momentu raspoloživim oficijom štaba BSA. Na bolnički konvoj, za potrebe ranjenika u Potočarima, po povratku kod prelaska linije razgraničenja kod Kalesije BSA je otvorila paljbu. Od Markovića se traži da trupama izda naređenje da konvoj puste da prođe ili da navedu vrijeme prelaska kada je sigurno. BSA predstavnik odgovara da nije postignut sporazum o puštanju bolničkog konvoja. Gvero treba prvo da se sretne sa UNHCR-om kako bi na kraju odredio pravac i način evakuacije. Marković predlaže da se konvoj vrati i da se ponovo pozovu u koliko se sporazum zaključi. Kako UN dozvoljava da se sa njim igraju. Ali ima i dobra vijest. Dozvoljena je prekomanda bataljona. Takođe je dozvoljeno da se šest dodatnih kamiona iz Beograda upute prema nama. U toku telefonskog razgovora između BH komande i BSA održavamo sastanak sa gradonačelnikom Bratunca. Mislim da je on dobio i područje oko Srebrenice; inače, ja ne vidim razlog njegovog prisustva. Ipak se on predstavlja kao saradnik, jer želi da zna sve o ranjenicima, o još prisutnom lokalnom osoblju i kakvo je situacija sa opremom bataljona. Rekao sam mu da se posljednje sedmice osjećamo pokradenima. On veoma žali i kaže nam da će se zauzeti za nas kod BSA.

PONEDELJAK 17. JULI 1995.

Poslije večere u nedelju uveče se četvrtina bataljona razboljela. Trajalo je kratko, jer se sljedeći dan oko podne većina vratila u smjenu.

Posljedica ove neugodnosti je da sam propustio dva važna dešavanja.

Nisam vidio polazak ranjenika koji su odvezeni pod pratnjom međunarodnog Crvenog Krsta. Bilo mi je najčudnije to da su ostali svi predstavnici Doktora bez Granica. Oni će krenuti tek sutra ujutro, ili moguće i kasnije.

Ovo jutro sam propustio sastanak koji je trebao da se pobrine za povratak u Holandiju. Major Franken ima sastanak sa više predstavnika BSA gdje je gospodin Mandžić takođe prisutan. Za vrijeme sastanka BSA pita da li je bataljon spreman da potpiše dokument kojim se izjavljuje da je evakuacija Muslimana prošla dobro. Poslije prevoda dokumenta od strane prevodioca, major Franken potpisuje prvi protest i dodaje u dokument (strana 39.) rečenicu: "u tolikoj mjeri koliko se tiče konvoja zapravo pratnje od strane UN snaga". U daljem toku dokument potpisuju Muslimanski predstavnici (Mandžić-a), Bosanski Srba (Miroslav-a) i UN (Franken-a). U toku podneva dobijam to na uvid i u prvi mah mi se sadržaj toga čini nebitnim. Ali kada sam isti uveče još jednom razmotrio, odlučio sam dokument sledeće jutro faxati KL- Kriznom štabu. U Holandiji takođe, značenje ovoga u prvi mah nije primećeno i dokument se ostavlja na stranu, jer je to samo jedan dokument od BSA. Poruka Kriznom štabu ide zajedno sa zahtjevom predaje lokalnog osoblja na odredište, u pravom smijeru, jer su oni svi uticajem predsjednika bosanskih Srba, Karadžića, dobili pomilovanje. Radi se o četiri prevodioca Dutchbat-a, dva prevodioca UNMO-a i dva saradnika UNHCR-a, gospodina Mandžića i sedam Muslimana koji su u službi Doktora bez Granica.

UTORAK 18. JULI 1995.

Danas se ustvari nije desilo puno toga. Pukovnik Dedden iz KL-Kriznog štaba mi je podnio izvještaj o dolasku odjeljenja na Soesterberg.

Dolazak je bio mnogo emotivan i od programa nije puno ostalo. Očekivani

polazak Dutchbat-a je, pretpostavlja se, u petak ili subotu. Svi detalji se još moraju utanačiti i viši ešalon se drži Busovače kao krajnjeg cilja. Osoblje Doktora bez Granica je priznalo da žele izbjeci u Beograd. Na kraju će se skroz drugačije desiti.

U pola dva se ponovo održava sastanak sa jednim brojem civilnih i vojnih predstavnika Bosanskih Srba, gdje se pored ostalih nalaze već ranije spomenuti pukovnici BSA, gradonačelnik Bratunca, Nikolić i visoki čelnik sa Pala. Za vrijeme zasjedanja se razgovara o popravci vodovoda u Potočarima. Mi ćemo to sami popraviti jer mi imamo svu korist, jer su naše dostave vode zaustavljene. Ponovo počinjem razgovor o oduzetoj opremi iako se ne očekuje da će prije 21. i 22. jula na Palama odluka biti donesena. Osoblje Doktora bez Granica polazi u koliko se obezbjedi pratnja do Zvornika. Ali ova garancija se još ne može dati.

Polazak UNMO-a ostaje tema razgovora. U bolnici u Bratuncu se nalaze još 22 ranjenika koji po mom mišljenju moraju što prije biti prebačeni međunarodnom Crvenom Krstu koji bi ih nadgledao zajedno sa pukovnikom doktorom Schouten-om. U nastavku mi je uručen Mladićev odgovor koji je glasio da će odlazak Dutchbat-a biti tema na sastanku sa generalom Smith-om koji će se održati sutra. Kratak izvještaj zasjedanja i Mladićev odgovor će se poslati preko BH komande pismenim putem Kriznom štabu. (strana 40).

U pola tri imam razgovor sa generalom Nikolajem. Pitanja o konvoju biće dogovorena sutra sa Mladićem. Ukoliko transportni konvoj prerano stigne, trebao bi se u četvrtak naveče natovariti i Dutchbat će u petak masovno krenuti u vezi sa predloženim NATO- razgovorima narednog vikenda.

Molba o konvoju kojem je otuđena oprema je iznijeta i general Nikolai se i dalje pridržava opcije Busovača. Ponovo pokušavam da ga nagovorim da je

ova opcija nulta opcija. Odgovor ne dolazi iako su sve konsenkvence poznate. Ubrzo poslije ovog razgovora ugledali smo kako stiže "Van de Laar - konvoj" iz Beograda. Konačno je došao sa šest kamiona, ali za njegovu bezbjednost od Zvornika do Bratunca se prvo morala platiti carina u vidu goriva.

U zasjedanju štaba u pola sedam sam još jednom o svim temama obavijestio. Osoblje Doktora bez Granica još nije krenulo, i u Tuzlu su u međuvremenu stigla 93 ranjenika, devet ranjenika idu drugim pravcem i u Bratuncu se nalaze 22 ranjenika od kojih slijedi još detalja. Malo prije ponoći dobijam pukovnika Brantz-a na vezi. Nakon što smo tri puta pitali holandskog kontingent-komandant pukovnika Verschraegen, KL-Krizni štab i BH komandu da Dutchbat premjestimo preko Zagreba, sva nadležstva su se držala protokola. Pravac će biti Kladanj, planina Igman kod Sarajeva ka Busovači. Zašto se nije slušalo, pitam se ja.

SRIJEDA 19. JULI 1995.

Na jutarnjem sastanku prisutne suočavam sa opaskom da je od sada "period predavanja odgovornosti" došao. Prve poruke koje se tiču toga mi dolaze u uho. "Zašto enklava nije zaštićena?" Dutchbat je pomogao etničko čišćenje?" "Dutchbat je pasivno posmatrao masovna ubistva i razna pogubljenja." "UN je slabo naoružan i ni izdaleka nije spreman za svoj zadatak". "Dutchbat je nepotrebno izgubio puno opreme." Moje opaske su uplašile ljude. Ministar Pronk je dodao lopaticu odozgo, jer se ispostavilo da je rekao kako su vjerovatno hiljade Muslimana ubijene. Poslije se ispostavilo kako ta njegova opaska nije bila daleko od istine.

U vezi sa sastankom između Smith-a i Mladića u više navrata sam stupio u kontakt sa višim instancama. U pola dva oficir De Ruiten mi saopštava da stoje na ivici kako bi sporazum potpisali gdje eksplicitno stoji da će se 29

stanovnika povesti sa sobom: devet lokalnih saradnika, tri UNMO-s i sedamnaest ljudi od Doktora bez Granica. Oko četiri sata on dolazi na isto. Sektor Sjevero - istok je predložio Zvornik-Zagreb i UNPROFOR se drži pravca planine Igman ka Busovači. Malo poslije toga mene poziva pukovnik Brantz. Premještanje holandskog bataljona je bazirano na ličnom i materijalnom balansu pri čemu osoblje ima prednost. Doček u Busovači je "najvažniji". Tekst sporazuma je spreman već dva sata; čeka se na potpis.

Oko popodnevni časova se pukovnik-doktor Schouten vraća u bazu. Dobrog zdravlja i bogatiji za iskustvo započinje razgovor sa mnom. Iz njegove priče shvatam da se nije odigralo sve po želji. Njegova informacija je snimljena u cijelosti u poslije pojavljenom izvještaju.

U pola devet uveče dolazi oslobađajuća riječ BH komande u pogledu našeg povratka. Poslije sastanka između Smith-a i Mladića i potpisivanja ugovora faxom mi se šalje kopija (strana 41.) Sporazum se tiče velikog broja uredbi od kojih se druga, treća i sedma uredba tiče Srebrenice. Druga mjera predostrožnosti je uistinu bila provedena 15. jula, i sada je prošlost jer je kontingent od 75 ljudi u ponedjeljak 17. jula stigao u Holandiju. Treća mjera nema smisla jer su svi Muslimani Srebrenicu napustili i za humanitarnu pomoć je prekasno. Sedma mjera se tiče polaska Dutchbat-a.

"7. Da se obezbijedi premještanje UNPROFOR-a (uključujući sve vojne, civilne i do 30 lokalno zaposlenog osoblja) iz Potočara sa svim UNPROFOR oružjem, vozilima, i opremom, preko Ljubovije do kraja sedmice u skladu sa sljedećim rasporedom:

- a. Evakuaciju ranjenih Muslimana iz Potočara, kao i iz bolnice u Bratuncu;
- b. Evakuacija žena, djece i starijih Muslimana, koji žele da odu;

c.Premještanje UNPROFOR-a počinje 21. jula u 12.00 sati.

Cijela operacija će biti pod nadzorom generala Smith-a i generala Mladića ili njegovih predstavnika."

Dogovor se usmeno prenosi i popunjava. Konvoj sa zalihama i transport konvoj su odobreni i polaze u četvrtak 20. jula 1995. u šest sati ujutro. Što je više moguće pokradene opreme se vraća. Krajnji cilj je Zagreb. YPR idu u jedan UNHCR-ov kompleks u Beogradu. General Smith se nalazi 21. jula u Engleskoj i zbog toga u Potočare dolazi general Nikolai. Svi detalji se dopunjavaju od strane holandskog logističkog transport bataljona. Ukradena oprema se u principu sutra vraća. Što se tiče osoblja Doktora bez Granica situacija još nije jasna, ali pripadnici UNMO idu sa nama. Program dočeka u Zagrebu slijedi. Sporazumi o usmenoj dopuni se po prijašnjoj naredbi (sutra uveče) klasifikuju iz bezbjednosnih razloga i u dogovoru sa sljedećim sastancima. Odmah dovim štab bataljona, komandante i broj specijalnih funkcionera kako bi objavili sadržaj sporazuma. Svi se poslije toga obavještavaju i sa tim je jasno da nema priča van bataljona. Zato se telefoni odmah isključuju.

ČETVRTAK 20. JULI 1995.

Za vrijeme jutarnjeg sastanka iznosim, za puno veće društvo, još jednom pravila koja se tiču povratka i razlog zbog koga više nije moguće telefonirati. Zbog jednog broja bezbjednosnih razloga, jer još uvijek detalji o našem odlasku nisu ispunjeni i dijelovi sporazuma se još moraju izraditi. Pretpostavljam da će se na kraju dana telefoni moći koristiti.

Malo prije velikog premještanja, dakle definitivnog napuštanja lokacije gdje je skoro godinu i po holandska vojska radila, potrebno je preduzeti par mjera predostrožnosti. Skoro svi dobijaju jedan ili više zadataka. Kraljevsku Marechaussee molim da izvrše kratku istragu o pogibiji vojnika I. van Rensen-a. Major Otter pored mnogo komandantnih zadataka u bazi treba da sve organizuje što se tiče nužnog groblja koje je bataljon napravio i gdje je sahranjeno pet ljudi. Dolazak konvoja mora dobro proći kao i utovar pojedinih vozila. Paketi se moraju sastaviti i sve mora biti stavljeno na papir. Puno toga se još mora desiti prije nego konačno budemo mogli krenuti.

Uveče čujem da je Slobodna zona Žepa pala i da su se ABiH predale. To su bile samo glasine, jer nije potrajalo još nekoliko dana kada sam na holandskoj televiziji vidjeo Smith-a i Mladića kako potpisuju dokument.

Takođe dobijam poruku iz KL – Kriznog štaba da su domaći front telegramom obavijestili o našem sadašnjem polasku iz Potočara i pretpostavljenom dolasku u Soesterberg: u ponedjeljak podne 24. jula 1995. nešto kasnije vidimo poruku na teletekstu. Ja dobijam program za vikend u Zagrebu i na moj šok vidim da će doći vojni orkestar, da će biti prisutan veliki broj viših dužnosnika (general, političara) da će Nj. V. Princ Willem Alexander kao i ministar predsjednik Kok stići u ponedjeljak, da će biti prisutne operativne jedinice, da će se održati pres konferencija kao i jedan broj ceremonijalnih svečanosti. Stvarno mi nije dobro kada sam sve to pročitao, jer sam u više navrata od KL – Kriznog štaba tražio tri stvari: dovoljno hrane i pića, mir i što je prije moguće povratak u Holandiju. Puno gužve će Dutchbat kasnije ostati pošteđen, kada scenario "dobrodošlice heroja" nestane u kanti za smeće. Mi ne želimo dobrodošlicu herojima, jer se ne osjećamo kao heroji. I tako KL – Krizni štab ide svojim putem. I molbu komandanta na terenu oduvao je vjetrom.

PETAK 21. JULI 1995.

Ovo je zadnji dan kada se puno muškaraca i žena Dutchbat-a još jednom može okrenuti i pogledati oko sebe na ono što je u proteklih šest mjeseci bio dio njihovih života. Prije nego počne zaključni jutarnji sastanak, prohodao sam zadnju rundu preko baze i pokušao da vratim prizore koje sam tako dugo gledao. Ima ih mnogo i minutama sam pustio da sve na mene djeluju. Da ih nikad ne zaboravim. Oprostio sam se od mjestašceta na svijetu koje je moglo biti tako u miru, ali koje je nedavno od strašne borbe nestalo sa zemljinog tla. Slobodna zona Srebrenice, gdje je 600, a poslije 400. Holandana dalo dio svojih života. Mjestašceta na zemlji gdje život više nije moguć. Rastužen se vraćam u salu za sastanke kako bi zadnje smjernice dogovorio. Ovo je posljednji put da se mi u ovom sastavu okupljamo. Iz poštovanja prema svima zahvaljujem im na prisustvu. Za njihovo zalaganje, hrabrost, strpljenje, kolegijalnost i drugarstvo. Shvatam da veliki broj njih neću više vidjeti. Drugi razlog da budem tužan. "Ako negdje padne glavna nagrada, zaslužujete je svi zajedno".

Ali mi našu misiju nismo ispunili i jedan narod od 40.000 ljudi iz slobodne zone je protjeran sa svim sudbonosnim posljedicama. Opet razlog za osjećajem tuge. Tri godine poslije našeg zadnjeg dana u Srebrenici moja želja – a to je poštovanje i priznanje za sve holandske vojnike koji su časno i savjesno ispunjavali svoje zadatke u Srebrenici – još uvijek nije ispunjena.

Ali ograda baze nije još uvijek zatvorena. Razne zadnje pripreme se obavljaju. Pored toga objavljujem da će se osoblje 13. pješadijskog bataljona vratiti 4. septembra u Assen, a ostalo osoblje 11. septembra. Šta će se onda desiti, nije još jasno. Takođe obavještavam o tome šta nas čeka u Zagrebu. Na kraju želim svima dobar i siguran put, nakon što je objavljena zadnja novost koja se tiče Žepe. Žepa još nije pala. BSA otvara paljbu na ABiH, ABiH otvara paljbu na ukrajinsku četvu i ne prihvata nikakve uslove za predaju. Na evakuaciju oko 5,000. Muslimana još uvijek se čeka. Prvo Goražde, onda Srebrenica sad Žepa. Kraj fiks ideje.

U deset sati me očekuju u hotelu Fontana. Ne na sastanku već na zadnjem susretu sa Mladićem. Na ulasku unutra vidim generala Nikolaja i oficira De Ruitera kako sjede za stolom. Viđao sam ih i sretnijih lica i nema govora o jednom srdačnom viđenju. Od Mladića je to za očekivati, ali držanje obojice Holanđana izgleda tužno. Gdje su kolegijalnost, razumjevanje i poslednji ostaci podrške nestali? Mi dobijamo postavljen doručak dok Mladić vodi riječ. Sadržaj ovoga me mimoilazi jer su mi misli negdje drugo. Kod ljudi u Potočarima i izbjeglica u Tuzli. Mladićev monolog i razočaravajući izgled Nikolaja i De Ruitera čini moju želju jačom da se što prije i po zadnji put vratim na lokaciju gdje smo mi pola godine proveli, u bazu u Potočarima. Mladić čini se pogađa moje misli jer on s mjesta želi krenuti kako bi vidjeo da li su pripreme za polazak bataljona obavljene. Do jedanaest sati sam uspio razvući polazak iz jednostavnog razloga jer ja sam još nisam bio spreman krenuti.

Nešto poslije jedanaest sati dolazi društvo kod glavnog ulaza u bazu. Mladić ima peh jer je prolaz do baze blokiran od strane najšireg vodnika bataljona. Nakon što se vodnik Masseling prijavljuje, on daje Mladiću na znanje da on ne može dobiti prolaz prije nego se pojavi komandant. Mladić ne ulazi u konfrotaciju.

U našoj sali za sastanke se nakon tog održava ključni sastanak. I ponovo meni upada u oči da su zaboravljeni predstavnici BH komande, čak i u vremenima kada je zajednička podrška neophodna. Kako bi razgovor održao da ide svojim tokom, postavljam Mladiću još dva pitanja. " Da ABiH nije izvela napade, da li bi enklava Srebrenice bila još uvijek slobodna zona?" Odgovor glasi "Da". Moje drugo pitanje je: "Dogovoreno je da će Dutchbat svu opremu dobiti nazad. Zašto se to do danas nije desilo?"

Odgovor glasi: "O tome ću razgovarati sa generalom Nikolajem". Kraj

razgovora i početak našeg premještanja koje će tačno u dvanaest sati početi. Pet vozila sa paketima kreću sa "Gvozdskog mosta" gdje sam bio svjedok prelaska svakog vozila bataljona. Mladić pozdravlja. Nikolaj maše i meni preostaje samo jedna želja: samo što prije odavde. U jedan i petnaest zadnje vozilo prelazi most, ja se odjavljujem kod generala Nikolaja, pozdravljam Mladića i odlazim.

POVRATAK

Pokret preko srpskog područja prolazi velikim brzinom. Praćeni vojnom policijom prolazimo bez problema sva sela i gradove. Ja imam osjećaj da se mi iz zemlje protjerujemo. Kad smo napokon dostigli auto put Beograd-Zagreb, cijela kolona se zaustavila. Mir i održavanje. Peti paket je u problemu: prikolice sa YPR-n koji se premještaju ka Beogradu. Na kraju se sve vraća na svoje nogice, ali oduzima puno vremena pa se duže čeka.

Oko sedam sati kolona stiže na srpsko-hrvatsku granicu. Osoblje Doktora bez Granica ne dobija dozvolu da pređe granicu. U vidu je još mnogo problema. "Ko probleme traži i dobiće ih" na šta ja odlazim do šefa granične straže i pitam ga "Ima li problema?" On nema dozvolu da pusti gore navedeno osoblje. "Onda pozovi čovjeka koji dozvolu može izdati i reci mu da dođe ovdje. Dozvola je izdata do Zagreba." Ali dozvola bosanskih Srba ili srpskih vlasti na njega ne ostavljaju dojam. On je Hrvat. Ja imam za dva dana vode i hrane uz sebe i kažem mu: "Slušaj, tamo stoje 170 vozila koji će poslije blokirati auto put. Pobrini se da šef dođe." Kada je konačno došao viši funkcioner iz Zagreba, trajalo je još neko vrijeme prije nego je Christina Schmidt dobila dozvolu da sa svojim osobljem pređe granicu. Pod policijskom pratnjom polaze Doktori bez Granica koji su me zadivili. Poslije ih nikad više nisam vidio.

Čekanje traje dugo i mi se susrećemo sa neprijatnošću velikog roja

komaraca. Jedan novinar RTL4 uzima od mene kratak intervju, gdje ja dajem izjavu o Mladiću zbog koje sam se poslije kajao. "On je Dutchbat na određen način štedio i jedan je veliki strateg." Jedna nevješta izjava koja nije trebala biti postavljena. Oko ponoći se premještanje bataljona nastavlja.

Do Zagreba!